

ՄԱՐԶԻԿ

հսլս

Մարզիկ

مجلة رياضية شهرية
تصدرها جمعية الهومنتمن بيروت

marzig

SPORTS MAGAZINE

Իթ. ՏԱՐԻ, 2010, ԹԻԻ 10 (340) - VOL. XXIX N° 10 السنة التاسعة والعشرون - العدد العاشر

Հ.Մ.Ը.Մ. ԱՄՄԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՀՆԱԴԱՐԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ**

(Կարդալ էջ 17-26)

ԹԻԼԻՆ ՆԻՒԹԵՐՂ

MARZIG SPORTS MAGAZIN EDITED MONTHLY BY HOMENETMEN
 «مارزىك» مجلّة رياضية شهرية تصدرها جمعية الهومنتمن الرياضي

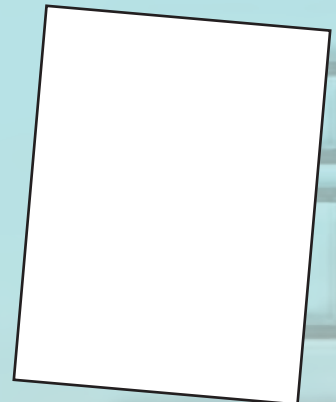
Հ.Մ.Ը.Մ.ԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

- Խմբագրական 2
- Անցեալի էջեր 9
- Պատմութիւն 11
- Մեր տեսակցութիւնները 13
- Մասնաձիւղէ Մասնաձիւղ 31
- Մեր կորուստները 36

ՔԱԺԻՆՆԵՐ

- Ազգային Հոգեր 3
- Մարզական Գիտութիւն 15
- Պատմութեան Հետքերով 17
- Հայրենի Մարզաշխարհ 27
- Միջազգային 29
- Մանկապատանեկան 38
- Տարբեր Հայեացքով 40

Մարզական ամսաթերթ
 Հրատարակութիւն՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի
 ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ԻԹ. ՏԱՐԻ, 2010, ԹԻՒ 10 (340)

ԽՄԲԱԳԻՐ
 Վիզէն Աւագեան

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՍ
 Սեդա Պէշլեան, Սեւան Նազարեան

«ՄԱՐԶԻԿ»-Ի ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
 Պատրիկ Կիւլպէնկեան
 Աբօ Մոսիկեան
 Գօգօ Սկրտիչեան
 Վահան Համամճեան
 Տիրան Շահինեան
 Սալբի ճէճէեան
 Վահէ Թանաշեան

ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՆԻՆ
 Վրէժ-Արմէն, Գանակ,
 Նուպար Աճերան, Ներսէս Արք.
 Բախտիկեան, Րաֆֆի Սիւլահեան,
 Գ. Թորոյեան, Շաղիկ Գեորգեան եւ
 շրջաններու թղթակիցներ:

Էջադրում - Արշօ Պալեան
 Գրաշարութիւն - Շողիկ Պոյաճեան
 Colour Separation - Photogravure Paklayan
 Կողբի Ձեւաւորում Տպագրութիւն

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՑԷ
 Պուրճ Համուտ, Ճինիշեանի Թաղ
 «Սեւան» Շէնք, Գ. Յարկ
 Հեռ: 01/248043, Fax: 01/260117
 E-mail: marzig@homenetmen.org
 P.O. Box: 80486 B. Hammoud, Lebanon

ՑՐԻՈՒՄ

Լիբանանի մէջ թերթին
 հատավաճառի սակն է 3000 Լ.ո.:
 Տարեկան բաժանորդագրութեան սակ
 ծշդուած է 35000 Լ.ո.:

Լիբանանէն դուրս թերթին
 բաժանորդագրութիւնը
 կը կատարեն Հ.Մ.Ը.Մ.ի Մեկուսի
 եւ Շրջանային Վարչութիւնները:
 Թերթը ուղղակի Լիբանանէն
 կը ստացուի անձնական
 բաժանորդագրութեամբ
 (Տարեկան սակ՝ Միջին Արեւելեան
 եւ Եւրոպական երկիրներ \$50,
 Ամերիկա եւ Աւստրալիա՝ \$55):

ԷՆԲԻՆԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր չէ վերջը, սակայն այնքան մը մեծցած է ան, որ սկսած է թունաւորել ազգային-միութենական մեր ամբողջ կեանքը: Անտարբերութեան մասին է խօսքը, որ մեծ աւերներ կը գործէ հայ կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ:

Միայն սեփական կեանքի եւ ինչքի ապահովութեան ետեւէն վազող մարդիկ հետզհետէ իրենց կապերը կը խրճեն հայկականութեան հետ եւ կը նետւին անհոգութեան եւ անպատասխանատուութեան գիրկը:

Այլասերման հոսանքով տարուած մարդիկ օրէ օր կը պարպուին ազգային-միութենական հետաքրքրութիւններէ եւ կը դառնան աժան մունետիկը օտարին «լաւութիւններուն» եւ «յաջողութիւններուն»:

Անդին, մարդիկ, ժողովուրդներ ու երկիրներ կ'ապրին արմատական փոփոխութիւններ, ահազանգային վիճակներ, ասդին՝ մենք փոխանակ ընդհանուր զօրաշարժի մատնուելու, կը ըսպասենք... որ փոթորիկը խաղաղի, որպէսզի վերագտնենք մեր անցեալի կեանքը, փառքի օրերը, այնպէս ինչպէս որ էինք երկու կամ երեք տասնամեակ առաջ:

Նահանջի՛ մէջ ենք ամէնուրեք: Միութենական շարքերը կը նօսրանան թիով ու որակով: Մարզական խումբերը կ'իյնան դասակարգէ դասակարգ, իսկ սկաուտական աշխատանքները կ'ապրին զգալի տեղքայլ: Ու այս բոլորով մէկտեղ կը տիրէ անհասկնալի անտարբերութիւն մը: Պատասխանատու եւ յանդուօճ ո՛չ մէկ քայլ կ'առնենք հայապահպանման անխնայ կռիւին մէջ մեր դիրքերը չկորսնցնելու համար:

Ու եթէ գոյութիւն չունենար օրինակը սակաւաթիւ այն նուիրեալներուն, որոնք Հայաստանի թէ Սփիւռքի տար-

բեր գաղութներուն մէջ պատնէշի վրայ կը մնան ի գին մեծամեծ զոհողութիւններու, անվարան պիտի հաստատէինք, որ ազգովին հրաժարած ենք պատմութեան առջեւ պատասխանատուութիւն ստանձնելու մեր կարողութենէն եւ վրձնականութենէն:

«Բաժակը յորդած է» այլեւս: Կարելի չէ բաւարարուիլ ոմանց ինքնալքումը դատապարտելով, ուրիշներուն այլասերումը արդարացնելով, երրորդ հոսանքի մը անձնակերպում եւ նիւթապաշտ ընթացքը խարանդելով եւ այլոց ալ՝ անպատասխանատու եւ անվճռական գործելակերպը մեղադրելով:

Կարելի չէ թոյլատրել այլեւս, որ անսակարկ նուիրաբերուող տարրերու եւ իրենց պատասխանատուութեան տէր կանգնող մարմիններու կողքին՝ իրենց թունաւոր ներկայութեամբ բարոյալքում յառաջացնէ օրինակը միւսներուն, ազգային իրենց ինքնութենէն, պատկանելիութենէն եւ արժէքներէն հեռացողներուն:

Հայ կեանքի ներկայ պայմանները այնպիսին են, որ *հաւաքաբար* կը գըտնուինք մեր պատասխանատուութիւնները ստանձնելու հրամայականին առջեւ: Միութենական մեր միաւորներէն իւրաքանչիւրը կոչուած է իր *առաւելագոյն* ուժականութիւնը ցուցաբերելու ամբողջանուէր ճիգին: Մեր ժողովուրդը չի կրնար ընդունիլ որ նահանջէ նահանջ մղուի, ընդհակառակն՝ ամէն պատճառ ունի ինքզինք ըլլալու եւ իր ուժերուն առաւելագոյն լարումով իր գոյութեան կռիւը մղելու Հայաստան թէ Սփիւռք:

Տոկունութիւնը, յարատեւութիւնը եւ ստեղծագործ աշխատանքն է ազգային-միութենական մեր ուղին, եւ առայդ՝ այսօր, նախքան վաղը, պատասխանատու կեցուածք եւ յանձնառութիւն կը պահանջուի բոլորէս:

Ո՞Վ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՄ

Վրժ-Արմեն
ՄՈՆԹԵԱԼ

Ո՞վ է մեր գալակներու կրթութեան առաջին պատասխանատուն-պետութիւնը, դպրոցը թէ ծնողքը:

Այս օրերուն, երբ ամէն օր հարցականի տակ կ'առնուին շատ ընդունուած կամ ընդհանրացած սովորութիւններ, մտայնութիւններ եւ ըմբռնումներ, այս հարցը եւս խոչորացոյցի տակ կը դրուի, ու գանատական «Le Devoir» մեծագրեցիկ օրաթերթի 13-14 Նոյեմբեր 2010 շաբաթավերջի իր հերթական սիւնակին մէջ, գրող ու հրապարակագիր Տենիզ Պոմպարտիէ իր «La faute au systeme» յօդուածով ա՛յդ նիւթն է, որ կ'արծարծէ:

Յօդուածագիրը իր պարզ ու անսեթեւեթ, բայց միաժամանակ սուր ոճով կը պարզէ այսօրուան պատկերը, ուր ծնողներու կարեւոր մեծամասնութիւն մը ամէն ինչ ուրիշներէ կ'ակնկալէ, առանց գիտակցելու թէ առաջին հերթին իրմէ՛ ինչ կը սպասուի իբր ծնողք:

«Եթէ յանցագործ, ոճրագործ կամ ոճիրի զոհ կը դառնանք՝ պատճառը մանկութեան ունեցած գրկանքներն են, իսկ եթէ ուսումը կը լքենք՝ մեղքը ամբողջ հասարակութեանն է: Ասիկա գերագոյն տարիմաստութիւն (paradoxe) մըն է ընկերութեան մը մէջ, որ անհատական իրաւունքի սկզբունքին վրայ հիմնուած է»: Բոլոր իրաւունքները վայելելու, վայելել ձգտելու, բայց բոլոր պարտականութիւններէն հրաժարելու սկզբունքը, ի վերջոյ: «Անհատներ բոլոր իրաւունքները ունին, բայց արգիւրուած է զիրենք պատասխանատու նկատել իրենց արարքներուն համար: Եթէ գալակները դպրոցը կը լքեն՝ մանաւանդ մի՛ մեղադրէք ծնողները, քանի որ բոլորին մեղքն է ատիկա»:

Ասիկա դժբախտաբար արդիւնքն է այն նիւթապաշտութեան, որով դրամատիրական աշխարհը կը սնուցէ մեզ, որպէսզի ամէն օր աւելի ու աւելի ձգտինք նիւթական բարիքներ վայելելու, նիւթական հարստութիւն կուտակելու, առանց նայելու թէ այդ ճամբուն վրայ ի՛նչ այլ գրկանքներու պիտի ենթարկուինք, մարդկային ի՛նչ առաքինութիւններէ պիտի

հրաժարինք:

Գրողը կը շարունակէ. «Մանաւանդ մի՛ ըսէք ծնողներուն, որ իրենց գալակներուն առաջին պատասխանատուն իրենք են, որովհետեւ ատիկա կը խռովէ, կը դրդուէ ու կ'ընկճէ: Ուրեմն պէտք է լռել, գէթ հրապարակաւ, այն իրողութեան մասին, որ շատ ծնողներ չեն գտնուիր իրենց բարձրութեան վրայ, եւ հակուած են իրենց պարտականութիւնը նետելու ուսուցիչներուն, համակարգին եւ կառավարութեան վրայ, եւ

որպէս վերջին ապաւէն՝ հոգեկան հարցերու ամէն տեսակի մասնագէտներու վրայ»: Մէկ խօսքով, անոնք չեն անդրադառնար, որ իբր ծնողք իրենց թերացումէն կրնան բխիլ բոլոր դժուարութիւնները, որոնց դէմ յանդիման կը գտնուին իրենց գալակները:

Ուրե՛մն. «Ծնողները կարծէք սերնդագործողներ են միայն, որոնք աշխարհ կը բերեն իրենց գալակները, որպէս ընկերութեան սեփականութիւնը: Ի՞նչ հին պատմութիւններ կը պատմէք», հարց կուտայ գրողը, «թէ ծնողները կը դաստիարակուէին այնպէս, որ պարտէին զոհուիլ իրենց գալակներու սիրոյն: Ծնողք

ըլլալը կ'ենթադրէր կաշկանդումներու ենթարկուիլ, ինքզինք մոռնալ. անգործածակա՛ն, հնացած առաքինութիւններ՝ շատ մեծաթիւ «նորաբոյս» հայրերու ու մայրերու աչքին»:

Սակայն, իրապէս կարելի՞ է մեղադրել երիտասարդ ծնողները: «Պէտք է ըսել, որ ներկայ ծնողներուն արդի կեանքը դժոխային կը թուի ըլլալ, երբ ստիպուած կ'ըլլան հաշտեցնել անհաշտելին: Աշխատանք, ընտանիք, անձնական փթթում (epanouissement) հակասական եզրեր են: Արդի կեանքը տեւական մարաթոնի մը վերածուած է, ուր գալակը կրնայ երեւիլ որպէս արգելակ մը: Խօլական կեանքի խոտալական աշխարհին մէջ, իւրաքանչիւրը դեր մը պիտի խաղար. ընտանիքը պիտի հայթայթէր սէրը, խանդաղատանքը, դպրոցը՝ դաստիարակութիւնը, աշխատանքը՝ ապրուստը, եսի փթթումը ու փառատենչութեան զոհացումը»: Հաւատարմով այս դրութեան, «շատ ծնողներ համոզուած են, որ ուսումնական վարժութիւնը ու կրթութիւնը՝ իր բոլոր առումներով, միայն

ըլլայ հետաքրքրու-
թեան պակասի, թէ ան-
տարբերութեան, չվա-
րանինք գործածելու
բառը՝ եսասիրութեան
պատճառով» իրենց
զաւակներու դիմագ-
րաւած դժուարու-
թիւններուն համար
«կը նախընտրեն համա-
կարգը ամբաստանել,
ուսուցիչները անձեռն-
հաս նկատել, կամ կա-
ռավարութիւնը՝ անըն-
դունակ, փոխանակ
նկատի առնելու հայ-
րական ու մայրական
պարտականութիւննե-

դպրոցական հաստատութիւններուն բաժին կ'իյնան», ա-
ռանց պահ մը կասկածելու, որ իրենք ալ դերակատար կրնան
ըլլալ այդ առնչութեամբ:

Ճիշդ է, տակաւին կան ծնողներ, որ կ'անդրադառնան, որ
իրենք ալ մեծ դեր ունին խաղալիք այդ ուղղութեամբ, ու նոյն-
իսկ եթէ ունեւոր չեն, ամէն ճիւղ կ'ընեն իրենց զաւակներուն
լաւ ուսում հայթայթելու համար, շատ կ'աշխատին՝ հասնելու
համար ուսումնառութեան ծախսերուն, երբ մանաւանդ սե-
փական վարժարաններ կ'ուղարկեն զանոնք, մասնակից ալ
կը դառնան անոնց սերտողութեան, զօրավիզ կը կանգնին ու
կ'օգնեն իրենց կարեւորութեան սահմաններուն մէջ: Բայց ներ-
կայ կեանքի վազքը թոյլ չի տար բոլորին, որ այդպէս կարե-
նան վարուիլ: «Որքան ծնողներ ալ կան, որ ըլլայ ժամանակի,

րուն մէջ իրենց թերացումները»:

Պոմպարտիէ աներկբայօրէն զաւակներու կրթութեան
պարտականութիւնը առաջին հերթին ծնողներուն կը վերագ-
րէ: Ու իր սեփական փորձառութիւնը կը վերադէ: «Ի՛նչ կաշ-
կանդում, բայց միաժամանակ ի՛նչ երջանկութիւն է նստիլ
զաւակիդ կողքին ու անոր հետ բաժնել գիտելիքներու կա-
խարդի՛չ աշխարհը: Երբ ութ-ինը տարեկանիս դպրոցէն տուն
կու գայի,- կ'ըսէ ան,- մայրս անհամբեր ինձի կը սպասէր՝
քովս նստելու եւ ինձի սորվեցնելու քերականութեան այն էջը,
որ յաջորդ օրը դասարանին մէջ պիտի սորվէինք: Իր մխիթա-
րութիւնն էր ատիկա, ինք որ չէր կրցած բարձրագոյն ուսու-
մը շարունակել: Իր սորվելու տենդը իմ ժառանգութիւնս
եղաւ, եւ ուսման պաշտամունքը, որ ինձի փոխանցեց՝ զիս սի-
րելու միջոց մըն էր: Ոչ մէկ համակարգ, ոչ մէկ պե-
տութիւն, եւ պիտի ըսէի ոչ
մէկ դպրոց կրնայ փոխա-
րինել այս հիմնական փոր-
ձառութիւնը»:

Եթէ ասիկա ճիշդ է ընդ-
հանուր կրթութեան տե-
սակէտէն, որքան աւելի
ճիշդ է մանաւանդ հայեցի՛
կրթութեան պարագային:
Մեծ, մեծ, մեծ դեր ունին
մեր երիտասարդ ծնողները
այս ուղղութեամբ, եւ ոչ
միայն ծնողները, այլ՝ ըն-
տանիքի բոլոր միւս ան-
դամները, դերդաստանը:
Բայց այդ արդէն ուրիշ
ակնարկի մը նիւթ է:

ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՐ ՈՐ ԲԱՐՁՐԱՆԱՍ...

Գանակ ՀԱԼԷՊ

Մարդիկ ընդհանրապես, բայց հայերս մասնաւորապէս, ունինք տարօրինակ սովորութիւն մը, որ արդէն մեր բնաւորութեան գիծերէն մէկը դարձած է: Շատ կը սիրենք դիմացինին սխալը բռնել եւ ամէն անգամ որ յաջողինք, մեծ գոհունակութիւն կ'ապրինք ու անմիջապէս կը հրապարակենք մեր «որսորդութեան» արդիւնքը: Սկսած ենք հաճոյք ստանալ այս գործէն, եւ երբ մարդ բանէ մը հաճոյք կ'առնէ, կը սկսի զայն մոլորութեան վերածել:

Նոր գիրք մը կ'անցնի մեր ձեռքերը, կամ նոյնիսկ յօդուած մը կը կարդանք թերթի մը մէջ, եւ անմիջապէս տարօրինակ ներքին մղում մը մեզի կը թելադրէ ընդգծել սխալները, եւ երբ որոշ թիւ մը որսանք, պատրաստ ենք «սրտցաւ» յայտարարութիւններ ընելու, թէ «եղբայր, այս ի՛նչ վիճակ է, ո՛ւր հասաւ մեր ոսկեղնիկ լեզուն... տեսէք թէ որքա՛ն սխալներ կը վխտան...» եւ այս ձևով, հեղինակին վրայ առաւելութիւն մը արձանագրողի վստահութեամբ ու յիտորտանքով, աջ ու ձախ յայտարարութիւններ կ'ընենք:

Բայց չէ՞ որ այդ «բռնուած» տասը սխալներուն քով տասը հազար ճիշդ բան կայ, մէկ թերութեան կողքին՝ տասնեակ-

ներով գեղեցիկ ու կատարեալ բաներ կան, չտեսնուեցա՞ն:

Անշո՛ւշտ, տեսնուեցան, սակայն, պատիւը ինչո՞ւ միայն հեղինակին երթայ, այդ կարկանդակէն կտոր մըն ալ մեզի թող հասնի, մարդիկ թող իմանան, որ ո՛չ միայն կը կարդանք, այլեւ՝ սխալներն ալ կը բռնենք:

Ընթերցողները վստահ եմ, հասկցան, թէ ի՞նչ բանի կամ որո՞նց կ'ակնարկեմ: Խօսքը դրականը գնահատող ու երբեմն ալ բացասականը մատնանշող լուրջ ու սրտցաւ քննադատին մասին չէ, այլ՝ այն մարդոց, որոնք դրականն ու գեղեցիկը տեսնելու անկարող, կամ՝ նախանձէ մղուած, անոնց գոյութիւնը անտեսող ու միայն սխալները խոշորացոյցի տակ անցընողներու մասին է: Եւ ասիկա հիւանդութիւն է հաւատացէ՛ք, բարեոյթ:

Դրական գործ մը ընելով բարենիշ շահելու անկարող, քննադատութեամբ ու դիմացինին գործին վրայ մուր պցելով իր շուրջ հետաքրքրութիւն ստեղծելու եւ պատառ մը հիացմունք մուրալու անհաւունակ ձեւ:

Ամերիկացիները այս տեսակ վերաբերմունքին «Witch hunting» («Վհուկի որս») կ'ըսեն, ան ալ իրական աշխարհի մէջ եւ օր ցերեկով:

Իսկապէս զարգացած ու խելացի մարդը այդպիսի բան չ'ըներ, հաւատացէ՛ք: Անեզր կապոյտ երկնքի պայծառութիւնը չտեսնելու զարնելով, շերտ մը ամպը մատնացոյց չ'ըներ:

Երբ նախակրթարանի աշակերտ էինք, մեր ուսուցիչները ունէին սրբազրուծութիւններ կատարելու ընթացիկ ձեւ մը, զոր յաճախ կը կիրարկէին: Ուղղագրութեան տետրերը մէկուսը միւսին կու տային, որպէսզի ընդգծենք սխալները (կը լսեմ, որ մինչեւ հիմա ալ այս ձեւը շարունակողներ կան), եւ ի՛նչ ջանասիրութեամբ կ'ընէինք այդ գործը, ուրիշին սխալները բռնելով, անոր վրայ յաղթանակ մը տարած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Ներկայ հոգեբանութիւնն ու մանկավարժութիւնը կը թելադրեն որ մանուկին մօտ միշտ դրական երեւոյթներ ընդգծենք ու դաստիարակութիւնը չըլլայ ժըխտական հէնքի վրայ: Նոյնը ճիշդ է նաեւ որեւէ տարիքի համար:

Դիմացինին լաւ կողմերը գովելը մեր արժէքէն բան չի պակսեցներ, դիմացինը մեծցնելով, դուն չես պզտիկնար, ընդհակառակն՝ եթէ քննադատեցն ու սխալները մատնանշելը խելացութիւն կ'ենթադրէ,

ապա զայն գովելն ու դրական կողմերը մատնանշելը՝ խելացութեան կողքին, հոգեկան ազնուութեան ու վեհութեան գրաւականն է:

Մեզի շատ ծանօթ ու սիրելի բանաձեւը՝ «Բարձրացիր-բարձրացուր»ը նաեւ ճիշդ ու իմաստալից է չըջելով՝ «Բարձրացուր-բարձրացիր»- բարձրացուր որ դուն ալ բարձրանաս:

Այդ ուսուցիչները բնաւ չեն մտածած հակառակը ընել տալ՝ ըսել, որ ընդգծենք բոլոր ճիշդ բառերը: Արդիւնքը գործնապէս նոյնն է թէեւ, սակայն տպաւորութիւնը ամբողջովին տարբեր կ'ըլլայ: Այն ատեն ընդգծումներուն թիւը մեծ ըլլալով, սխալները նսեմ կ'երեւէին եւ այս ձեւով, բան չէր վնասեր սրբազրոյղը, սակայն, անպայման բան մը կը շահէր սխալողը:

'Made from one single slice of natural Australian opal'

Classique®

OPAL DIAL WATCH

Sarkis Der Bedrossian

*Sams Watchmaker Jeweller Pty. Ltd.
123 Clarence Street
Sydney 2000
Australia*

Phone: +61 2 9290 2199
fax: +61 2 9262 1630
Website: www.classiquewatches.com
Email: Info@classiquewatches.com

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՏԱՂԱՄՆԴԸ

Նուպար Ածերեան
ԱԹԵՆՔ

Ամենափոքր խումբէն մինչեւ ամենալայն մարդկային հաւաքականութիւնները՝ զանգուածներ, գաղափարական հոսանքներ, կրօնական համայնքներ, մեծ կամ փոքր ժողովուրդներ ու ազգեր կը ցանկան ու կ'երագեն տաղանաւոր ղեկավար ունենալ:

Ո՞վ է տաղանդաւոր ղեկավարը, սակայն, եւ ի՞նչ է այն, որ ղեկավարելու տաղանդ կը կոչենք:

Եթէ հարցը այս ձեւով ներկայացնելու ըլլանք, անտարակոյս, երբեք որոշակի պատասխան մը պիտի չունենանք, որովհետեւ ստոյգ է որ ամէն մարդ ղեկավարի տաղանդի մասին իր անձնական պատկերացումը ունի կամ շատ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար եթէ ըսէի, թէ մարդոց ու զանգուածներու մտքին մէջ որոշակի պատկերացում մը գոյութիւն չունի, թէ ի՞նչ է եւ ո՞վ է տաղանդաւոր ղեկավարը: Ըստ էութեան կ'ուզենք բան մը, որուն ի՞նչ ըլլալը չենք գիտեր:

Հանրային կարծիքն ու զանգուածներու հոգեբանութիւնը կը նմանին մանուկի մը, որուն կարելի չէ որեւէ բանի ճիշդ կամ սխալ ըլլալը ապացուցանել ու հաւատացնել աշխարհի ամենատրամաբանական փաստերով ու հիմնաւորումներով անգամ, կարելի է սակայն մեծ դիւրութեամբ համոզել կամ խաբել զինք, ձեռքը շաքար մը կամ շոքոլա մը տալով...:

Ճիշդ այդ պատճառով է որ ղեկավարներ առհասարակ կ'որդեգրեն ժողովուրդը ղեկավարելու երկու ներհակ ձեւեր: Առաջինը՝ ժողովուրդի մեծամասնութեան կամքին հակառակ չերթալն է, ընդառաջել, իրականացնել, կամ առնուազն այն տպաւորու-

թիւնը թողուլ, թէ իրենք ջանադիր են անոր բոլոր փափաքներն ու ցանկութիւնները իրագործելու:

Ղեկավարելու երկրորդ ձեւը, առանց ժողովուրդի փափաքները կամ ուզածը նկատի առնելու, ժողովուրդի հաշտոյն ղեկավարին ճիշդ կամ նպաստաւոր նկատածը խստութեամբ եւ կամ, եթէ հնարաւոր է, բռնութեամբ պարտադրելն է, հաւատարմով, որ ժամը պիտի գայ, երբ զանգուածը ղեկավարին իրականացուցած գործին դրական արդիւնքները տեսնելով՝ պիտի արդարացնէ անոր կողմէ իր վրայ գործադրուած խստութիւնը կամ բռնութիւնը:

Ղեկավարութեան նշեալ երկու ձեւերու գործադրութիւնը առանձին տաղանդի չեն կարօտիր, որովհետեւ ղեկավարելու

կարողութիւնը միանշանակ շնորհ մը չէ անհատին մէջ, այլ՝ հոգեմտաւոր ու բարոյական բազմաթիւ գործօններու համադրութիւն, որոնցմէ կը բաղադրուի ղեկավարի տաղանդը:

Տաղանաւոր ղեկավարը ամէն բանէ առաջ կատարելապէս գիտակից պէտք է ըլլայ, թէ ի՞նչ է հասունութեան մակարդակը այն զանգուածին, որուն ղեկավարութիւնն է ստանձնած: Քիչ վեր հանրային կարծիքը մանուկի նմանցուցի, սակայն ի՞նչ է մեր պատկերացումը «մանուկ» բառը արտասանելով: մէկ տարեկան մանուկն ալ մանուկ է, հինգ տարեկանն ալ, բայց եւ այնպէս այս երկուքին իմացական հասունութեան միջեւ մեծ տարբերութիւն կայ:

Նոյնն է նաեւ զանգուածներու պարագան: Այսօր, քսանմէկերորդ դարուն, մէկ կողմէ կը տեսնենք իմացական բարձր մակարդակի վրայ գտնուող զանգուածներ, եւ միւս կողմէ՝ իսլամական երկիրներու մէջ, օրինակ, միջնադարեան կրօնական մոլեռանդութեամբ շղթաներով ու փայտերով ինքզինք ծեծող կոյր զանգուածներ: Քաղաքակրթական տարբեր ներգործութեանց ներքեւ գտնուող զանգուածներէն անդին, տարբեր են անշուշտ համալսարանի մը լսարանի եւ Ֆուլթոնի դաշտի մը մարզասէրներու հասունութիւնն ու ընկերային վերաբերումը:

Անտարակոյս, ժողովուրդի մը մէջ կրօնամոլն ալ կայ՝ անկրօնն ալ, ուսումի ու գիտութեան նուիրուած համալսարանականն ալ՝ ցուցափեղկեր փչրող մարզասէրն ալ, տոկոս-

ներն է որ կը տարբերին եւ տոկոսային այդ տարբերութիւնն է հաւաքականութեան մը որակը բնորոշողը: Ղեկավարը պէտք է գիտակից ըլլայ նաեւ ժամանակին, պահուն, գոյութիւն ունեցող քաղաքական, ընկերային, տնտեսական պայմաններուն ու իր ղեկավարած զանգուածին վրայ անոնց ունեցած ներգործութեան:

Կարելի է այսպէս երկար թուարկել այն բոլոր ազդակները, որոնք կը բաղադրեն տաղանդաւոր ղեկավարը: Պիտի վերջացնեմ երկու կարեւոր գործօններով, որոնք էական կը նրկատեմ ժամանակակից ղեկավարին համար:

Այդ գործօններէն առաջինը ղեկավարին կողմէ որոշ ժամանակաշրջանի համար ծրագրումի անհրաժեշտութիւնն է, կարելի եղածին չափ աւելի յստակ առաջնահերթութիւններու դասաւորումով:

Եւ վերջապէս, տաղանաւոր ղեկավարը բնորոշող գլխաւոր գործօնը իր ղեկավարած զանգուածին ներկային ու ապագային մասին, իր տեսլականին, իր ծրագիրին ու որոշումներուն ժողովուրդը հաղորդակից եւ մասնակից դարձրնելու շնորհն է: Ժողովուրդը իր ղեկավարին տեսլականն ու որոշումները պէտք է իւրացուցած ըլլայ այն աստիճան, որ անոնց գործադրութիւնը իր սեփական տեսլականին ու որոշումներուն գործադրութիւնը նկատէ: Հո՛ս է որ իրական ղեկավարին տաղանդը կը փայլի:

Elegance Plus
Shoes, Bags,
Fashion Accessories
& Gift Items

Bourj Hammoud - Dora - Armenia Street - Boyadjian Bldg.
Beirut - Lebanon
Tel. : 00961-1-248554, Fax : 00961-1-248556
Mob.: 00961-3-882811 - 00961-3-882812
E-mail: hratch@goldenmountains.com
hratchboy@hotmail.com

H. N. BOYADJIAN & CO.

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՅԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ ՀՄԱՅՔԸ

Մանուկ հասակիս, Կիրակի առաւօտ մը եղբայրս ձեռքէս բռնելով գիս իր հետ տարաւ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ակումբը, գայլիկ արձանագրելու համար:

Պէջրուծի «Քաղաք»ի ակումբը այդ Կիրակի ալ կը վխտար ամէն հասակի եւ գոյնգոյն տարագներ հագած հարիւրաւոր քոյրերով եւ եղբայրներով, որոնք բազմաթիւ խումբեր կազմած կը պատրաստուէին առաւօտեան դրօշակի տպաւորիչ արարողութեան:

Այդ օր առաջին անգամը չէր որ ակումբ կ'երթայի, եւ ոչ ալ առաջին աւելիով ներկայ կը գտնուէի սկաուտական դրօշակի արարողութեան: Սակայն այդ առաջին անգամն էր որ «կը յանձնուէի» գայլիկ պատասխանատուի մը, որ ձեռքէս բռնելով գիս առաջնորդեց եւ իր խմբակին ամէնէն ետեւը դնելով պատուիրեց. «Բարի՛ կեցիր, ձայն մի հաներ...»:

«Բարի մնալ»ու համար ստացած այդ պատուէր-հրահանգս անշուշտ աւելորդ էր: Ես ո՛ւր, այդ շուրջած վիճակով եւ պզտիկ հասակով, չարուծիւն ընողը՝ ո՛ւր: Անշարժ կեցած մեր խմբակի շարքին ամէնէն ետեւը՝ հմայուած եւ քիչ մըն ալ վախով կը հետեւէի ընդհանուր խմբապետին, որուն կիսագին-ւորական ոճով արձակած հրահանգները ոչ ոք կրնային անտարբեր ձգել:

Դրօշակներու բարձրացման պահուն ամբողջական լուծութիւնն ու ընդհանուր մթնոլորտը աւելի քան կախարդական

ազդեցութիւն գործեցին վրաս, մանաւանդ որ այդ օրէն սկսեալ ես ալ մաս կը կազմէի մեր սիրելի միութեան:

Մեր ակումբը առաջին օրէն իսկ ամբողջովին հմայած էր գիս: Սկաուտական սենեակին մէջ ցուցադրուած ձեռային աշխատանքները, մեր ախոյեան մարզիկներու փորձերը, տասնեակներով գնդակները, չմոռնալով եղբայր Ռուբէնին պատրաստած տաք հայած պանիրով սանտուիչները...

Պէտք է սակայն խոստովանիմ, որ այդ փոքր հասակիս եւ աւելի ուշ, պատանեկութեանս շրջանին, բոլորէն աւելի վրաս ազդեցութիւն կը գործէին մեր մարզական զանազան խումբերուն յաղթանակները, եւ իմ ապրած մեծ հպարտանքս՝ ի տես այդ յաջողութիւններուն:

Այո, իսկապէս խիստ գրաւիչ էին ակումբին բազմաթիւ լուսաւոր ցուցափեղկերուն ետին շարուած եւ երկար տարիներու յաղթանակներու եւ հարուստ պատմութեան արդիւնք հարիւրաւոր արծաթեայ բաժակները, ոսկեայ շքանշաններն ու յուշատախտակները:

Ակումբին բաժակները: Մեր բաժակները: Երկար պահեր կը դիտէի զանոնք, կարդալով իւրաքանչիւրին վրայ փորագրուած բացատրողական արձանագրութիւններն ու թրւականները: Երեւակայութեամբ կը փոխադրուէի դէպի բազմահարիւր համակիրներու ծա-

փերուն տակ թնդացող մարզադաշտերը, ուր մեր մարզիկները ամէն գնով կը փորձէին տալ իրենց լաւագոյնը, տանիլ յաղթանակը եւ բարձր պահել իրենց միութեան պատիւն ու համբաւը:

Հոս՝ Լիբանանի փինկ-փոնկի անպարտելի ախոյեան խումբին շահած անթիւ բաժակները, հոն՝ պասքեթպոլի, Ֆուլթպոլի, հեծելարշաւի եւ կամ աթլետիզմի մեր աննման մարզիկներուն յաղթանակներուն յիշատակները:

Անհամար յուշատախտակներ նաեւ համա-Հ.Մ.Ը.Մ.ական ողիմպիականներու կամ համա-գաղութային մրցաշարքերու, միջազգային խաղերու՝ այնպիսի երկիրներու դէմ, որոնց շատերուն անուններն իսկ ծանօթ չէին ինծի այդ տարիքիս, եւ ինչ որ աւելի եւս կախարդական կը դարձնէր այդ բոլորը...

Բաժակներ, ամէն չափի եւ տեսակի, իւրաքանչիւրը հաստատ փաստը մեր նուիրեալ մարզիկներուն, մարզիչներուն, ինչպէս նաեւ մեր աննման համակիրներու կամքին եւ հաւատքին: Բաժակներ՝ որոնք իմ աչքիս մեր ակումբը կարծէք կը վերածէին մեր միութեան ի պատիւ կառուցուած տաճարի մը:

Տարիներ ետք, եօթանասունական թուականներուն սկիզ-

բը, մեր ակումբի բաժակներու այդ ճոխ հաւաքածոյին վրայ եկաւ աւելնալու արծաթեայ հսկայ եւ խիստ պատկառազու բաժակ մը, որ իր տեսքով, հասակով եւ ակնյայտ արժէքով շուքի մէջ ձգեց բոլոր հաւաքածոն:

Այո՛: Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ֆուլթպոլի մեր ներկայացուցչական խումբը Իրանի մէջ շահած էր ասիական ցամաքամասի ակումբներու ախոյեանութեան պատուաբեր երրորդ դիրքը, պատիւ բերելով ոչ միայն

մեր ակումբին, այլեւ՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի մեծ ընտանիքին եւ համայն հայութեան:

Ճիշդ է, որ արդի ողիմպիականներու հայր Փիէր Տը Քուպէրթէնի եւ շատ մը ուրիշներու կարծիքով «Կարեւորը մասնակցիլն է եւ ոչ՝ անպայման շահիլը»:

Թող անոնք ներեն ինծի, սակայն այդ օրերուն, եւ ինչու չէ մինչեւ օրս, ոչ ոք կրնայ ինձմէ խլել մեր միութեան տարած բազմաթիւ յաղթանակներուն եւ յաջողութիւններուն ի տես զգացած անհուն պատիւս ու հրճուանքս...

ԳՐԻԳՈՐ ԴԵՐՉԱԿԵԱՆ

with the complements of

Restaurant Al-Mayass

ՀԱՅ ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐՉԱԴՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՉ

Հանդէսը փայլուն անցներու համար որոշուեցաւ վիճակահանութեան յանձնախումբին հետ միասնաբար աշխատելու հրաւիրել Պօղոս Եղիայեանը, Վահէ Սէթեանը, Գր. Խանճեանը, Կ. Իւլիւպէյեանը եւ Թորոս Պապիկեանը: Մինչ այդ, անդամներուն մօտ ընթերցանութեան մղում յառաջացներու համար, մանաւանդ ձմրան իրիկուններուն, դիմում կ'ըլլայ այն անդամներուն, որոնք թերթ կը ստանան, իրենց ընթերցումէն ետք տրամադրեն ակումբին: Նաեւ առանձին նամակներով կը դիմուի թերթերու խմբագիրներուն, որպէսզի հնարաւորութեան պարագային, իրենց հրատարակութիւններէն ղրկեն միութեան ակումբին: Եւ սակայն, ընթերցասրահի բացումէն առաջ, պիտոներ ու նստարաններ էին պէտք... ուստի, վարչութիւնը պարտականութիւն կու տայ Մաթոս Մանուկեանին եւ Լուսեր Մասպանաճեանին թուելու այդ աշխատանքին:

Ծրագրուած հանդէս-տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ:

«Հ.Մ.Ը.Մ-ի տարեդարձին առիթով, Հալէպի մասնաճիւղի վարչութիւնը Նոյեմբեր 13ին, Կիրակի կէսօրէ առաջ, կազմակերպած էր գեղարուեստական հանդէս-ցերեկոյթ մը, Ազգ. վարժարանի մանկապարտէզի սրահին մէջ: Առաջնորդ Հօր անակնկալ բացակայութեան պատճառաւ քաղաքէս, հանդէսը կը վարէր վարչութեան ատենապետ Լուսեր Մասպանաճեան:

«Առաջին բանախօսն էր Ազգ. վարժարանի ուսուցիչներէն Կարապետ Իւլիւպէյեան, երկրորդը՝ Յ. Սիմոնի, որուն խանդավառ խօսքերէն ետք, յայտարարէն դուրս, խօսք առաւ վեր. Ահարոն Շիրաճեան:

«Հանդէսին վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ 20 նորնծայ սկառտներու երգման արարողութիւնը, օրհնութեամբը ներկայ եղող Խաչատուր Ծ. վրդ. Ղազարեանի» («Ազգակ», 23 Նոյեմբեր 1927):

Նոյն օրը կէսօրէ ետք տեղի կ'ունենայ Հ.Մ.Ը.Մ-ի եւ գինւորական պահեստի ֆուլթպոլի խումբին միջեւ մրցում: Հ.Մ.Ը.Մ. կը յաղթէ: Ֆրանսացի տեղակալը բաժակը կը յանձնէ խումբին խմբագրատն:

Վարչութիւնը, նկատելով որ մարզական կեանքը Հ.Մ.Ը.Մ-էն ներս թէ դուրս, հետաքրքրական դարձնելու համար լիկ մաչի դրութեամբ մրցումները մեծ դեր ունին, նախորդ տարուան նման նախաձեռնարկ ըլլալով, ժողովի կը հրաւիրէ քաղաքին հայ եւ օտար ակումբներու կամ մարմնակրթական միութիւններու ներկայացուցիչները:

Հ.Մ.Ը.Մ-ի վարչութիւնը եւ պատասխանատու անդամներ:

Ներսէս Արք. Բախտիկեան (1911-1989)
ԱՆՏԻՊ, ԻԲ. ՄԱՍ

«Սակայն, նախանձախնդիր ֆուլթպոլի գորաւոր խումբի մը կազմութեան, որպէսզի նախորդ տարուան պատկերը չպարզէ լիկ մաչի մրցումներուն արդիւնքը, կ'որոշուի յառաջացնել դատական մարմին մը բաղկացած՝ Ազգիւլեանէ, Հեքիմեանէ եւ Փրանսացի տեղեկալէ մը, որպէսզի Հ.Մ.Ը.Մ-ի ֆուլթպոլիստներու լաւ գտումէ մը ետք կազմէ Ա. խումբը:

Վարչութիւնը կ'որոշէ իր առաջին հրապարակային հանդէսը տալ Հ.Մ.Ը.Մ-ի օրուան տօնակատարութեան առիթով՝ Նոյեմբեր 13ին, Ազգ. վարժարանի սրահին մէջ: Այս տօնակատարութեան որպէս հասոյթի միջոց, նախորդ վարչութեան պատրաստած վիճակահանութիւնը կատարել: Առ այդ, «Այս

ըր անդրադառնալով նախորդ տարուան պատմութեան կ'եզրակացնեն որ՝

«Ա. Բոլոր հայ խումբերը թէեւ երեւութապէս համաձայնած են միանալու զօրաւոր խումբի մը կազմութեան-միայն լիկ մաշի մը համար-եւ սակայն բոլորն ալ գործի ատեն յետին մտքերով տարուած կ'աշխատին:

«Բ. Պատահական շարժառիթներով կազմուած խումբ մը որքան ալ լաւ խաղացողներէ կազմուած ըլլայ, առանց փորձի արժէք չի ներկայացներ:

«Գ. Հ.Մ.Ը.Մ.ի անունով միացումը մէկ ճակատի վրայ, մեր ֆուտպոլիստներուն եւ շատերուն կողմէ անընդունելի է, դուռ է ըստ-ըստներու, որով որոշուեցաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ը առանձին իր անունովը մասնակցի լիկ մաշին» (Ատենագրութիւն 26 Ղեկտեմբեր 1927):

«... Գիտենք թէ պատերազմը ինչ աւերներ պատճառեց: Ամէնէն ահաւորը սակայն բարոյական եւ հոգեկան փրկուցումն էր, նկարագրի անկում, բարոյականի վատասեռում եւ հաւատքի խախտում:

«Հեշտ էր վերականգնել փրած շէնքը, փրած տունը, հեշտ չէր սակայն վերաշինել փրած հոգին:

«Ահա, այս սարսող աւերին դէմ էր որ պիտի պայքարէր Հ.Մ.Ը.Մ.ը:

«... Ու մենք հաւատքն ունինք որ Հ.Մ.Ը.Մ.ը միակն է մեր ազգային բոլոր միութիւններուն մէջ, որ լաւագոյն ոգին ունի մեր նոր սերունդին հաւատքը վերականգնելու: Ահա թէ ինչո՞ւ ամէն խղճամիտ անհատ եւ սրտի տէր անձ, մէկդի զնեւրով ամէն նախապաշարում, պէտք է բոլորուի Հ.Մ.Ը.Մ.ի շուրջ, պէտք է աջակցի անոր, որ կարենայ իրականացնել իր նպատակը, որն է՝ օտար եւ այլասերիչ միջնորդութիւնը անվերջար պահել հայ պատանեկութիւնը ֆիզիքական եւ հոգեկան խաթարումէ եւ օժտել զայն զօրաւոր բարոյականով, զօրաւոր կամքով եւ զօրաւոր հաւատքով:

«Հաւատացէք ձեր երիտասարդներուն, որովհետեւ անոնք

իրենց գործին հաւատքը ունին» (Ս. Բարախեան, «Ազդակ» թիւ 92):

Իրենց գործին ու կոչումին վրայ ամուր հաւատք ունեցող այս երիտասարդներուն գեղեցիկ նուէրը 1928ի տարեգլխուն Լաթաքիոյ մէջ Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղի մը կազմութիւնը կ'ըլլայ:

Լաթաքիա հայկական հին գաղութ մը եղած է: Կայան քաղաք մը Երուսաղէմ ուղեւոր ուխտաւորներուն: 1921ին, Կիլիկիոյ պարպումին հետեւանքով, կը դառնայ աչքառու հայկական գաղթավայրերէն մէկը: Լաթաքիոյ վանքին շրջափակին, հայ Ազգ. վարժարանի սեղաններուն վրայ նստած, պատանիներն էին, որ դիտելով ֆրանսական բանակի ֆուտպոլ խաղացողները, իրենք ալ գնդակ մը կը գնեն ու կը կազմեն Լաթաքիոյ առաջին քաղաքային ֆուտպոլի խումբը: Մինչ այդ, ֆուտպոլը կը խաղցուէր լոկ բանակին կողմէն: Այս խումբէն քանի մը տղաք, գործակցութեամբ ուրիշներու, 1928 Յուն-Լարի առաջին շաբաթը հիմը կը դնեն Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղին:

Այս առթիւ, 19 Յունուար 1928 թուակիր նամակով, Պէյրութի վարչութիւնը կը գրէ իր նոր «սիրելի եղբայրներ»ուն.

«Հաճոյքով ստացանք Ձեր 8 Յունուար 1928 թուակիր նամակը: Գնահատելի է եւ գոհունակութեան արժանի, որ Հ.Մ.Ը.Մ.ի գաղափարը, նման տարբեր գաղութներու, Սուրիոյ եւ Լիբանանի հայութեան մէջ եւս սկսած է նուաճումներ կատարել, իր դրօշին տակ հաւաքելով հայ երիտասարդն ու պատանին, առարկան դառնալով հայութեան անվերապահ համակրանքին:

«Հրճուանքով կ'արձանագրենք Պէյրութի, Հալէպի, Դամասկոսի եւ Ջահէլի մասնաճիւղերուն քով, Ձեր ալ նորակազմ մասնաճիւղը, յուսալից, որ մօտ ապագային Լաթաքիան եւս Սուրիոյ եւ լիբանանահայ մարզական կեանքին մէջ իր արժանի տեղը գրաւէ:

«Որոշ է, որ նորակազմ մասնաճիւղը ունենայ նիւթական եւ այլ դժուարութիւններ, իր առաջին քայլերուն մէջ, վարչութիւնը հանդիպի զանազան խոչընդոտներու, մինչեւ որ միութեան նպատակն ու խոխալը սեփականութիւնը դառնայ տեղւոյդ հայութեան բոլոր խաւերուն: Տոկուն աշխատանքի եւ յարատեւութեան առջեւ դժուարութիւնները կը հալին, վստահ եղէք: Մասնաճիւղիդ կազմութիւնը հաղորդուած է Ջահէլի, Դամասկոս ու Հալէպ: Վաւերացնել տուէք միութեան ծրագիր-կանոնագիրը, եթէ ոչ կառավարութեան՝ գոնէ Ազգ. իշխանութեան: Փափաքելի է փոխադարձ տեղեակ պահել գործունէութիւններուն, որպէսզի կարելի անհրաժեշտ թելադրութիւնները ընենք»:

(Շար.22)

ԿՈՉ Կ՛ՈՒՂՂԵՄ ԲՈԼՈՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԳՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼՈՒ ՄԱՐԶԱԽԱՂԵՐՈՒ

«ՄԱՐԶԻԿ»-ԻՆ Կ՛ԸՍԷ ՊԵՅՐՈՒԹԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐԱԹՈՒՆԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑ, ՔԵՍԱՊԱՀԱՅ Հ.Մ.Ը.Մ.ԱԿԱՆ ԵՂԲ. ՅԱՐՈՒԹ ԼՆԴԵԱՆ

Հարցազրույցը վարեց՝ Բաֆֆի Սիլվահեան ՅԱԼԷՊ

Նախ կ'ուզեմք մտնել ծանօթանալ ձեր կենսագրականին:
- Ծնած եմ Քեսապ, 1979 թվականին: Նախնական ուսումս ստացած եմ Քեսապի Ուսումնասիրաց Միացեալ Վարժարանը, որմէ ետք յաճախած եմ պետական երկրորդական դպրոցը: Փոքր տարիքիս անդամակցած եմ Հ.Մ.Ը.Մ-ին, որպէս գայլիկ, ապա՝ սկառուտ: Սկառուտական շարքերու մէջ ստացած եմ զանազան կարգեր ու աստիճաններ: Մասնակցած եմ սկառուտական բազմաթիւ բանակումներու: 1999-2003 եղած եմ Հ.Մ.Ը.Մ-ի Քեսապի մասնաճիւղի խմբապետ:

Ի՞նչպէս ծնունդ առաւ Պէյրուլի միջազգային մարաթոնին մասնակցութեան գաղափարը:
- Այն ինչ որ տեսած եմ օտար մարզիկներու մէջ, մարզանքի հանդէպ սէրս զարգացուցած է: 1991 թվականէն սկսեալ հետեւած եմ շուէտական մարզանքի փորձերու, որմէ ետք իբրեւ նախասիրութիւն սկսած եմ անջատաբար կատարել վազքի փորձեր, օրական մէկ կամ երկու ժամուան տեւողութեամբ: Պատկերասփիւռէն միշտ կը հետեւէի մարաթոնի մրցումներու եւ այդ մէկը մէջս փափաքը արթնացուց օրին մէկը մասնակցելու մարաթոնի մրցումի մը: Առիթը ներկայացաւ 2003 թվականին, երբ իմացայ, որ մարաթոնի մրցաշարք մը կազմակերպուած է Լիբանանի մէջ: Անմիջապէս բարեկամներու միջոցով անունս արձանագրեցի եւ առաջին անգամ ըլլալով մասնակցութիւնս բերի Պէյրուլի միջազգային մարաթոնին: Այդ տարի, իբրեւ մարզիկ, անփորձ էի եւ մասնակցութիւնս բերի 42 քմ. վազքի մրցումին: Մարաթոնի մարզիկը ունի իրեն յատուկ պայմանները, որոնց պէտք է հետեւի: Շրջան մը անձնական պատճառներով հեռու մնացի մրցումներէ, ապա մասնակցութիւնս դարձեալ բերի 2008ի, 2009ի եւ 2010ի մարաթոնի մրցումներուն, որոնց շնորհիւ նոր փորձառութիւն ձեռք ձգեցի եւ աւելի լաւ արդիւնքներ արձանագրեցի:

Որո՞նք են ձեր արձանագրած արդիւնքները:
- Առաջին մասնակցութեանս, ինչպէս ըսի, անփորձ էի, սակայն յաջողեցայ արձանագրել 4.25 ժամ: Երկրորդ անգամ նկատի առնելով որ հինգ տարի հեռու մնացած էի մրցումներէն՝ արձանագրեցի 4.20 ժամ: Այդ ընթացքին որոշեցի փորձերուն լրջութեամբ հետեւիլ եւ պէտք եղած արդիւնքին հասայ, երբ 2009 թվականին արձանագրեցի 3.56 ժամ, իսկ 2010ին մէկ վայրկեանի տարբերութեամբ արձանագրեցի 3.55 ժամ: Անշուշտ, այս բոլորին վազքի միջոցը 42 քմ. էր:

Պէյրուլի մարաթոնին մասնակից հայերը:

Որո՞նք իրաւունք կ'ունենան մասնակցելու այս մարաթոնին:

- Ընդհանուր առմամբ այս մարաթոնին նպատակը եղած է բարեսիրական: Մէյ Խալիլ անունով տիկին մըն է, որ կը կազմակերպէ այս մարաթոնը եւ ունի իրեն յատուկ աշխատանքի կազմը: Իւրաքանչիւր մասնակցող ունի իրեն վստահուած նիւթական պարտաւորութիւնը, որ կը յատկացուի քաղցկեղի հիւանդներու բուժումին: 2010ի մրցումներուն իրենց մասնակցութիւնը բերին 86 երկիրներէ աւելի քան երեսուն հազար երկսեռ մարզիկներ: Մարաթոնին մրցումները ունին քանի մը բաժանում. երեք, հինգ եւ տասը քլմ., ինչպէս նաեւ՝ մայր մարաթոնը (42 քլմ.):

Ձեր կարծիքով մարաթոնի մասնակցող մարզիկ մը ի՞նչ յատկութիւններ պէտք է ունենայ:

- Մարաթոնի մասնակցող մարզիկ մը պէտք է անընդհատ փորձերու հետեւի: Կարեւոր է նաեւ մարմնին կազմը եւ, ամէնէն կարեւորը, սննդառութիւնն է: Ան պէտք է հետեւի յատուկ սննդականոնի, մանաւանդ՝ մրցումներէ առաջ: Կան որոշ ուտելիքներ, որոնք բացարձակապէս արգիւրուած են, ինչպէս՝ տուրմը, զովացուցիչներու տեսակները եւ այլն

Վերջին մարաթոնը ինչո՞վ տարբերեցաւ նախորդներէն եւ ձեզմէ զատ այլ սուրիացիներ եւս ներկայ եղա՞ն մրցումներուն:

- Որպէս տարբերութիւն նախկին տարիներէն, կրնամ ըսել, որ միայն քարտէսն է, որ կը փոխուի, իսկ մնացեալ բոլոր կէտերը նոյնը կը մնան: Որպէս սուրիացի, Հոմսէն չորս երիտասարդներ իրենց մասնակցութիւնը բերին մրցումին, իսկ որպէս հայ, ես միակ սուրիահայն էի, բայց ինծի հետ կային լիբանանահայ չորս մարզիկներ՝ Լեւոն Թաշճեան, Մանուկ Թելֆէեան, Սիմոն Ներսէսեան եւ Մանուկ Իզմիրեան:

Ի՞նչպէս պիտի եզրափակէք ձեր խօսքը:

- Մարզական կեանք ապրողն է, որ միայն կրնայ գիտնալ մարզանքին օգտակարութիւնը: Շատ կարեւոր է, որ իւրաքանչիւր անհատ որոշ մարզաձեւի մը հետեւի: Ամէնէն դիւրին մարզաձեւերէն մէկն է վազքը եւ կամ լողը, որուն կրնայ հետեւիլ որեւէ անհատ՝ առանց ակումբի մը անդամակցելու: «Առողջ մարմին, առողջ միտք» կարգախօսը ինծի համար միշտ ուղեցոյց եղած է: Կոչ կ'ուզողեմ բոլոր երիտասարդներուն, որպէսզի հետեւին մարզախաղերու: Շնորհակալութիւն կը յայտնեմ «Մարզիկ» ի խմբագրական կազմին, որ այս հարցազրոյցին միջոցով առիթը ընծայեց ծանօթացնելու մարաթոնի մարզաձեւը:

The Champs Élysées just steps away and the Parc Monceau nearby

HOTEL

★ ★ ★

PAVILLON MONCEAU

PARIS

Full of charme,
Tastefully decorated 36 rooms
and 6 suites with individual
heating / air conditioning,
direct access telephone line,
internet connection, minibar,
safety box and satellite TV.
Private bathroom with hairdryer.
The suites can accommodate
3 adults or a family
with parents and 2 children.

43 rue Jouffroy d'Abbans 75017 Paris
Tel 331 56 79 25 00 - Fax 331 42 12 99 38
infos@pavillon-monceau.com
www.pavillon-monceau.com

ԱՍՏՂԱԳԷՏՆԵՐ ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ Կ'ԵՆԹԱՐԿԵՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԱԹՈՆԻՆ ԹՈՒՎԱԿԱՆԸ

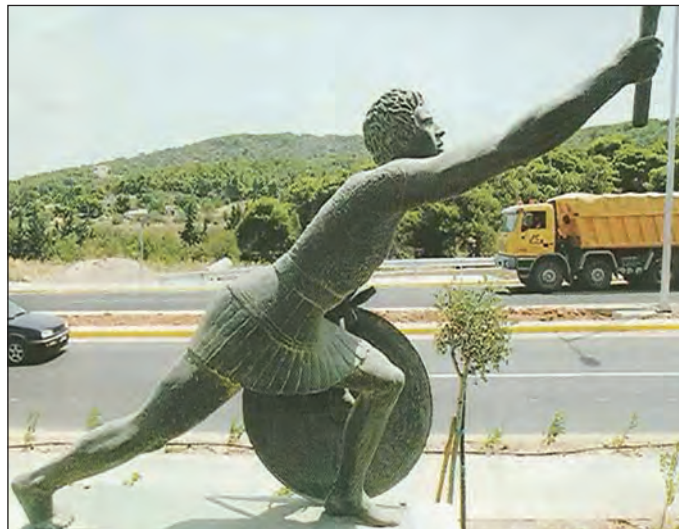
Պատրաստեց՝ Ս. Ա.
ՊԵՅՐՈՒԹ

Առաջին մարաթոնը, որ չափազանց սպառիչ վազք մը եղած է ռազմաճակատի մէկ սուրհանդակին կողմէ՝ Մարաթոնի դաշտերէն Աթէնք, կրնայ Օգոստոսի տաքին տեղի ունեցած ըլլալ եւ ո՛չ համեմատաբար զով Սեպտեմբերին, յայտնեցին աստղագէտներ վերջերս:

Այս յայտնաբերումը կրնայ բացատրուել մը ըլլալ նշանաւոր այն դէպքին, որուն ընթացքին առաջին մարաթոնը վազող Ֆէրիսիփիտա Ն. Ք. 490ին, Աթէնք հասնելէ ետք յաջողած է «Յնծացէք, մենք կը տիրենք» բառերը արտասանել, ապա սակայն ան ինկած ու մեռած է:

Ներխուժող պարսիկներու դէմ Մարաթոնի ճակատամարտը ընդհանրապէս այդ տարւան Սեպտեմբեր 12ին նկատի կ'առնուի, հիմնուած՝ ԺԹ. դարու գերմանացի մտաւորական Օկիւս Պէօթի հաշիւներուն վրայ:

Ներկայ աստղագէտներուն նման, Պէօթի Մարաթոնի ճակատամարտին թուականը գտած է հիմնուելով Հերոդոտոսի գրութիւններուն վրայ: Վերջինը ճշգրիտ նկարագրութիւններ տուած է Մարաթոնի ճակատամարտին ժամանակ լուսինի փուլին մասին:

Սակայն, Թեքսասի պետական համալսարանին աստղագէտները կ'ըսեն, թէ Պէօթի նկատի չէ առած Աթէնեան եւ Սպարտեան օրացոյցներուն միջեւ տարբերութիւնը: Այդ օրերուն անոնք մէկ ամսուան տարբերութիւն մը ունէին իրարմէ, ինչ որ կը նշանակէ թէ ճակատամարտին եւ վազքին թուականը Օգոստոս 12 է:

Երկու օրացոյցները արեւալուսնային եղած են՝ հիմնուած լուսինի փուլերուն վրայ, սակայն կարգ մը փոփոխութիւններով՝ քայլ պահելու համար արեգակնային տարուան հետ: Սակայն անոնք տարբեր ժամանակներու սկսած են, ըստ Ռասըլ Տոյչըրի, որ մէկն է «Սքայ Էնտ թելեսքոփ» թերթին վերջին թիւերէն մէկուն մէջ լոյս տեսած «Լուսինը եւ մարաթոնը» յօդուածին երեք հեղինակներէն:

ՏԱՐԲԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿ ՍԿՍՈՂ ՏԱՐԻ

Աթէնք իր տարին կը սկսէր ամառնային արեւադարձին (սուրթիս), իսկ Սպարտա կը ըսկսէր աշնանային գիշերահաւասարին (էքուինոքս), կ'ըսէ Տոյչըր:

«Այդ տարին, Ն. Ք. 491-490ին, կային 10 նոր լուսիններ կամ 10 ամիսներ Ն. Ք. 491ի աշնանային գիշերահաւասարին եւ Ն. Ք. 490ի ամրան արեւադարձին միջեւ: Սկզբունքով,

Պէօօն ենթադրած է, որ այդ փառատօնը Քառնէան է, անու- նը առած սպարտական քառնէ- ոս ամիսէն: Ան յենած է յոյն մը- տաւորական Պլուտարքոսի մէկ բացատրութեան վրայ, որ կ'ըսէ, թէ ասիկա Աթէնեան Մե- թակէյթնիոն ամսուան կը հա- մապատասխանէ: Այս ձեւով հաշիւներ կատարելով ան ճա- կատամարտին թուականը Սեպ- տեմբեր գտած է:

Այսուհանդերձ, Տոյչըր եւ անոր գործակիցները կ'ըսեն,

պէտք էր 9 հատ ըլլար: Ուրեմն, Աթէնեան օրացոյցը եւ Սպար- տական օրացոյցը ամսուան մը տարբերութիւնը ունէին», կը յայտնէ աստղագէտը:

Երկու օրացոյցներուն միջեւ տարբերութիւնը կարելոր է Մարաթոնի ճակատամարտի օրերուն Աթէնքի եւ Սպարտայի հաղորդակցութեանց ուսումնասիրման համար:

Երբ աթենացիք առաջին անգամ գիտցած են, թէ պարսիկ- ները Մարաթոն հասած են, սուրհանդակ մը ղրկուած է Սպարտա՝ օգնութիւն խնդրելու համար: Սպարտացիք պա- տասխանած են, թէ յառաջիկայ լիալուսինէն առաջ չեն կրնար շարժի՝ կրօնական փառատօնի մը պատճառով:

Թէ Ն. Ք. 490ին, Քառնէոսի լիալուսինը պէտք է ամիս մը առաջ՝ Օգոստոսին տեղի ունեցած ըլլայ:

Ասիկա շատ աւելի ճշիւ պիտի ըլլար Ֆէիտիփիտէսի կամ ոեւէ այլ վազողի համար, դիտել կու տան աստղագէտները, որոնք կ'աւելցնեն, թէ Սեպտեմբերին Աթէնքի մէջ առաւելա- գոյն ջերմաստիճանին միջինը շուրջ 29 աստիճան սելսիուս է, բաղդատած Մարաթոնի ճամբուն վրայ Օգոստոսի բարձր ջերմաստիճանի միջինին, որ 32.5 աստիճան սելսիուս է:

ARMENIA

for private and group trips

www.saberatours.fr

- Direct Flights
PARIS
YEREVAN
PARIS
- Select
your Journey
- Guided Tours
for 8 Days
or 12 Days

Saberatours Sevan Voyages

WITH THE COLLABORATION OF
THE NEW AIRLINE COMPANY

Armavia
Արմավիա

11, rue des Pyramides 75001 Paris tel 331 42 96 10 10 fax 331 42 96 18 77 saberatours@selectour.com	48, cours de la Liberté 69003 Lyon tel 334 78 60 13 66 fax 334 78 60 92 26 sevan@selectour.com	67, La Canebière 13001 Marseille tel 334 95 09 30 60 fax 334 95 09 30 61 marseille@wasteels.fr	32-38, rue Hanrabedoutian Yerevan tel 374 10 52 55 55 fax 374 10 56 40 30 sabera@arminco.com

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՀՆԱԴԱՐԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ

Հայ ժողովուրդն իր բազմադարեան պատմութիւնն ու մշակոյթը ստեղծել է Հայկական լեռնաշխարհում, որը տարածուած է Փոքր Ասիայի եւ իրանական սարահարթերի միջեւ՝ հարաւում սահման ունենալով Միջագետքը, հիւսիսում ընդգրկելով Փոքր Կովկասի լեռնաշղթան: Հայերը հնդեւրոպական ծագում ունեցող ժողովուրդ են, Քրիստոսի ծննդից հազարամեակներ առաջ եղել են մայր ժողովրդի բաղկացուցիչ մասը, որը բնակւում էր հնդեւրոպական նախահայրենիքում՝ Առաջաւոր Ասիայի հիւսիսում (աւելի որոշակի՝ Փոքր Ասիայի արեւելեան շրջաններում, Հայկական լեռնաշխարհում, Միջագետքի հիւսիսում եւ իրանական սարահարթի հիւսիս-արեւմտեան մասում):

Ք.Ա. 3-2րդ հազարամեակների ընթացքում ըս-

կուել է հայ ժողովրդի կազմաւորումը, որն աւարտուել է Ք.Ա. առաջին հազարամեակի կէսերին՝ միասնական պետութեան ստեղծմամբ: Հայերի եւ հայկական լեռնաշխարհի մասին պատմական առաջին վկայութիւնները յայտնի են դեռեւս Ք.Ա. 28րդ դարից:

Շումերական արձանագրութիւններում յիշատակւում է Արատտա վաղ պետական կազմաւորումը, որը նոյնանում է Աստուածաշնչեան Արարատ-Հայաստանի հետ: Ժողովրդի ինքնանուանումը եւս՝ ՀԱՅ, հին արեւելեան գրաւոր աղբիւրներում վկայւում է Ք.Ա. 26րդ դարից, իսկ Ք.Ա. 24-23րդ դարերից յիշատակւում են նաեւ օտարների կողմից հայերին ու Հայաստանին տրուած ԱՐՄԷՆ եւ ԱՐՄԵՆԻԱ անուանումների նախաձեւերը:

Ք.Ա. 2րդ հազարամեակում հարաւային Հայաստանում եւ Միջագետքի հիւսիսում հզօրանում է Միտանի պետութիւնը, որը Առաջաւոր Ասիայում գերիշխանութեան հասնելու համար պայքարում էր Եգիպտոսի դէմ:

Խեթական աղբիւրները Ք.Ա. 15-13րդ դարերում Հայաստանի հիւսիսային եւ արեւմտեան շրջաններում յիշատակում են Հայասա թագաւորութիւնը (խեթերէնում asa վերջաւորութեամբ կազմուում էին տեղանունները, այսինքն՝ Հայասա նշանակում է հայերի երկիր, Հայք):

ՈՒՐԱՐՏԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Ք.Ա. 12-9րդ դարերում Արարատեան դաշտում հաստատուած եւ Արմաւիրը մայրաքաղաք հռչակած Հայկազունների արքայատոհմի իշխանութեան շրջանում Արարատ (ասուրաբաբելական տարբերակը՝ Ուրարտու) անունը տարածուում է ողջ լեռնաշխարհի վրայ եւ Միջագետքեան յուշարձաններում ու Աստուածաշնչում դառնում Հայաստան անուան համարժէքը:

Ք.Ա. 9րդ դարի կէսերին հայկական լեռնաշխարհում հզօրանում է Վանի (Բիայնիլի, Ուրարտու, Արարատ) թագաւորութիւնը՝ Տուշպա (Վան) մայրաքաղաքով:

Ք.Ա. 8րդ դարի առաջին կէսին (յատկապէս Արգիշտի Ա-ի օրոք՝ 786-764 թթ.) Վանի թագաւորութիւնը դառնում է Առաջաւոր Ասիայի հզօրագոյն պետութիւնը:

Վանի (Բիայնիլի, Ուրարտու, Արարատ) թագաւորութիւնն ունեցել է սեփական դպրութիւնը (կիրառուել է 3 գրահամակարգ՝ ասուրաբաբելական սեպագիր, տեղական սեպագիր, տեղական պատկերագրութիւն), գրականութիւնը, զարգացած թուաբանութիւնը, ճարտարապետութիւնը:

Մեծ համբաւ էին վայելում Տուշպայի (Վանի), էրեբունու, Թէյշէբայինիլի եւ միւս քաղաքների ամրոցները, Մուսասիրի եւ այլ տաճարները: Այդ ժամանակաշրջանի քանդակագործական արուեստի բազմաթիւ նմոշներ այժմ ցուցադրուում են թէ՛ Հայաստանում, թէ՛ աշխարհի բազմաթիւ թանգարաններում (Սան Պետերբուրգի էրմիտաժ, Լոնտոնի Բրիտանական, Պերլինի Առաջաւոր Ասիական, Փարիզի Լուվր եւ այլն):

ՅԵՏ-ՈՒՐԱՐՏԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Ք.Ա. 7րդ դարի վերջին եւ 6րդ դարի սկզբին Հայկազունների արքայատոհմը կրկին վերականգնում է իշխանութիւնը եւ մինչեւ Ք.Ա. 201 թ. Հայաստանում իշխում է Հայկազունների Երուանդական տոհմը:

Ք.Ա. 6րդ դարում Հայաստան երկիրը Աքեմենեան Դարեհ

Ա. թագաւորի Պեհիստունեան արձանագրութեան մէջ հին պարսկերէն եւ հլամերէն հատուածներում յիշատակուած է Արմենիա անունով, իսկ բաբելոններէնում՝ Ուրարտու, ինչն աներկբայ վկայութիւն է այդ անուանումների հոմանիշ եւ զուգահեռ գործածութեան մասին:

Ք.Ա. երկրորդից առաջին դարերում Հայաստանում իշխում է Արտաշէս արքայի (Ք.Ա. 189-160 թթ.) հիմնած արքայատոհմը, որի անունով էլ այն կոչուում է Արտաշէսեան: Արքայատոհմն իր հզօրութեան գագաթնակէտին հասաւ Տիգրան երկրորդի (Տիգրան Մեծ) օրոք (Ք.Ա. 95-55 թթ.), որի իշխանութիւնը տարածուեց նաեւ Ատրպատականի, Մարաստանի, հիւսիսային Միջագետքի, Սելեւկեան տէրութեան, Փիւնիկէի, Պաղեստինի եւ Կիլիկիոյ վրայ (Ք.Ա. 66 թ. Պոմպէոսի արշաւանքի հետեւանքով այդ նուաճումները զիջուեցին Հռոմին):

Նոյն դարերում, Հայաստանի տնտեսական եւ քաղաքական բարգաւաճմանը զուգահեռ, զարթօնք է ապրում նաեւ հայկական մշակոյթը, մանաւանդ թատրոնը: Զարգանում է նաեւ հայալեզու ժողովրդական թատրոնը: Մեզ են հասել Հայաստանի պատմութիւնը, հայ թագաւորների կեանքը ներկայացնող բազմաթիւ աւանդութիւններ ու լեգենտներ, ժողովրդական վէպեր, քնարերգութեան նմոշներ: Դրանք արժէքաւոր տեղեկութիւններ են տալիս հայ ժողովրդի այդ շրջանի կենսակերպի, ծէսերի ու հաւատալիքների մասին:

Հելլենական ժամանակաշրջանում հայ ճարտարապետութիւնը թեւակոխում է զարգացման նոր փուլ: Դրա ակնառու ապացոյցներն են Գառնիի հեթանոսական տաճարը, պալատի խճանկար բաղնիքը, հնագիտական պեղումների ընթացքում Արտաշատում եւ այլ քաղաքներում յայտնաբերուած բազմապիսի շինութիւնների մնացորդները:

Տաճարների եւ պալատների զարդարանքները եւս հին Հայաստանի քանդակագործութեան եւ կիրառական արուեստի բարձր մակարդակի վկայութիւններ են: Արժանաչիշատակ են մետաղեայ եւ թանկարժէք քարերով զարդերը: Կիրառական արուեստի բացառիկ նմոշներ են մետաղադրամները, թագաւորների՝ մասնաւորապէս Տիգրան երկրորդի եւ Արտաւազդ երկրորդի պատկերներով կնիքները, ինչպէս նաեւ նախադրուագ գաւաթները, ապարանջանները, ոսկէ ու արծաթէ զարդերը:

ՄԵՐ ԹՈՒԱՐԿՈՒԹԻՒՆԻՅ ՅԵՏՈՅ

Արտաշէսեան արքայատոհմի անկումից յետոյ Մեծ Հայքը պահպանում է թագաւորութեան կարգավիճակը, որի գահին Հռոմը եւ Պարթեւաստանը ձգտում են հաստատել իրենց դրածոներին: Ժամանակաւոր անկայունութիւնն աւարտւում է, երբ Մեծ Հայքի գահն անցնում է հայ Արշակունիների արքայատոհմին (66-428 թթ.):

387 թ. Հայաստանը բաժանւում է Հռոմի եւ Պարսկաստանի միջեւ. երկու տարի անց հռոմէական մասում՝ Արեւմտեան Հայաստանում, վերանում է թագաւորութիւնը, իսկ Արեւելեան Հայաստանում Արշակունիները թագաւորում են մինչեւ 428 թուականը:

ԿՐՕՆԸ

Մինչ քրիստոնէական Հայաստանում դաւանում էին հեթանոսութիւն: Դիցերի գերագոյն եռեակը կազմում էին ամենաստեղծ հայր աստուած Արամազդը, դիցուհի Անահիտը (մայրութեան եւ պտղաբերութեան աստուածուհի) եւ քաջութեան, ուժի եւ ռազմի աստուած Վահագնը: Պաշտում էին երկնային ըյսի եւ սիրոյ աստուածուհի Աստղիկը, որին նուիրուած էր ամենաժողովրդական տօնը՝ Վարդավառը, ողջախոհութեան, ընտանեկան օճախի պահպան Նանին, արեգակի, կրակի ու դարբնութեան աստուած Միհրը, դպրութեան աստուած Տիրը, հիւրընկալութեան աստուած Վանատուրը եւ այլ աստուածներ:

Քրիստոնէութիւնը Հայաստանում սկսել է տարածուել հէնց առաջին դարից՝ Թագէոս եւ Բարթողիմէոս առաքեալների քարոզչութեան շնորհիւ: 301 թուականին, առաջինն աշխարհում, Հայաստանը քրիստոնէութիւնը ընդունել է որպէս պետական կրօն:

ՄՇԱԿՈՅԹՆ ՈՒ ԳԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ մշակոյթի ամենամեծ նուաճումներից մէկը գրերի գիւտն է (405 թուական), որով իր եւ ողջ հայութեան համար փառքի ուղի կերտեց ազգի երեւելի այրերից մէկը՝ լուսաւորիչ Մեսրոպ Մաշտոցը: Մշակութային հզօր ձեռք բերում լինելուց գատ (հայերէնի իւրաքանչիւր հնչիւնին համապատասխանում է մէկ գրանիշ)՝ այս գիւտը համահունչ էր նաեւ ժամանակի հասարակական ու քաղաքական պահանջներին: Այբուբենի ստեղծումը նպաստեց հայ ժողովրդի եւ նրա մշակոյթի պահպանմանը, Հայաստանում քրիստոնէ-

ութեան տարածմանն ու արմատաւորմանը, հայերէնով ինքնատիպ գրականութեան ստեղծմանը:

Մեզ հասած հայագիր աշխատութիւնների շարքում նշանաւոր են յատկապէս հայոց պատմահայր Մովսէս Խորենացու, Փաւստոս Բիւզանդի, Ղազար Փարպեցու, Եղիշէի (Ե. դար), Սեբէոսի (Է. դար), Ղեւոնդի (Ը. դար), Թովմա Արծրունու (Ժ. դար) եւ շատ այլ պատմիչների երկերը:

Ե.-Ը. դարերի հայ միջնադարեան գիտական գրականութեան կարեւոր բաժիններից էր իմաստասիրութիւնը (փիլիսոփայութիւն): Մայրենի լեզուով ստեղծւում են իմաստասիրական նշանաւոր աշխատութիւններ, թարգմանւում են յոյն անուանի փիլիսոփաների (այդ թւում՝ Պլատոնի, Արիստոտէլի) ստեղծագործութիւններից: Վաղ միջնադարեան հայերէն շատ թարգմանութիւններ արժէքաւոր են անհետացած յունարէն բնագրերի իրողութեամբ, քանզի յայտնի են միայն հայերէնի շնորհիւ:

իջեւաններ, դամբարաններ, որոնց մի մասը կանգուն է նաեւ մեր օրերում: Դրանցից են Էջմիածնի Մայր Տաճարը (301-303 թթ.), Երերոյքի եկեղեցին (Ե. դար), Էջմիածնի Սուրբ Հռիփսիմէ տաճարը (Է. դար), Դուինի կաթողիկոսարանի պալատը (Ձ.-է. դարեր), Ամբերդի ամրոցը (Է. դար) եւ այլն:

Միջնադարեան հայ ճարտարապետութեան գլուխ գործոցը Զուարթնոց տաճարն է (Է. դար)՝ եռաշարի, քանդակակերպ, կառուցողական-տարածական ինքնօրինակութեամբ աչքի ընկած եգալի մի շինութիւն, որի մասնակի վերականգնումը «Լինսի» հիմնադրամի ծրագրերից մէկն է:

Հայ միջնադարեան մշակոյթի ինքնատիպ դրսեւորումներից են որմնանկարչութիւնն ու մանրանկարչութիւնը՝ առաջինը եկեղեցիների ու կառույցների պատերը, երկրորդը՝ ձեռագիր մատենաները նկարազարդելու արուեստը: Երեւանի կրկնակը չունեցող հին ձեռագրերի ինստիտուտում՝ Մատենադարանում, ինչպէս նաեւ աշխարհի շատ թանգարաններում պահպանւում են հայ մանրանկարիչներ (ծաղկողներ) Մանասէի, Մարգարէ Ծաղկողի, Թորոս Ռոսլինի, Սարգիս Պիծակի, Սիմէոնի եւ ուրիշների նկարազարդած բազմաթիւ ձեռագրերը (Աստուածաշունչ, եկեղեցական, հեղինակային գրականութիւն, թարգմանութիւններ եւ այլն): Աստուածաշունչն ու ձեռագրերը յաճախ ծաղկուած էին նախազարդ պատկերներով, որոնք արտացոլում էին հայրենի երկիրն իր կենդանական ու բուսական աշխարհով, ժողովրդի սովորոյթները, ծէսերը եւ այլն:

Բուն վերելքով աչքի է ընկնում հայ հոգեւոր երաժշտական մշակոյթը՝ ստեղծւում են մեծաթիւ բարձրարուեստ ստեղծագործութիւններ, որոնք զրի են առնւում խազերով՝ հայկական հին նոտաներով: Անկանգ ընթացքն է շարունակում նաեւ աշխարհիկ երաժշտութեան փթթումը:

Հայ մտածողների, յատկապէս Եզնիկ Կողբացու եւ Դաւիթ Անյաղթի (Ե. դար) տեսութիւններն այսօր էլ հետաքրքրութեան կենտրոնում են. դրանք վերաբերում են տիեզերքի եւ շրջապատող բնութեան երեւոյթների քննութեանը: Իսկ Է. դարի հայ ականաւոր գիտնական Անանիա Շիրակացին, որն զբաղուել է մաթեմատիկայով, տիեզերագիտութեամբ, աշխարհագրութեամբ, բնափիլիսոփայութեամբ, տոմարագիտութեամբ, խորութեամբ ու հանգամանօրէն, ինչպէս Արիստոտէլը եւ Պտղոմէոսը, բացատրել է երկրի գնդաձեւութեան մասին իր տեսութիւնը, արեգակի ու լուսնի խաւարումները եւ աստղագիտական այլ երեւոյթներ: Նրա «Աշխարհացոյց» աշխատութիւնը ներկայացնում է ո՛չ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ երկրագնդի աշխարհագրութիւնը՝ ժամանակի պատկերացմամբ:

Յիշեալ պատմաշրջանում աննախադէպ ծաւալներով զարգացան շինարարական արուեստն ու ճարտարապետութիւնը: Կառուցուեցին պալատներ, տաճարներ, կարաւանատներ,

Հայ Արշակունեաց թագաւորութեան վերացումից (428 թ.) յետոյ Հայաստանի արեւելեան մասը իրանական պետութեան կազմում կառավարում էին մարզպանները՝ պահպանելով երկրի ներքին ինքնավարութիւնը (428-630 թթ.):

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՅ ՇՐՋԱՆ

Հայաստանի քաղաքական կարգավիճակի վրայ էական ազդեցութիւն ունեցաւ արաբների կողմից իրանի եւ Բիւզանդիոնի արեւելեան նահանգների գրաւումը: Այս շրջանում Հայաստանի մշակոյթը սկսեց ծաղկել, սոցիալ-տնտեսական վիճակն ակնյայտօրէն բարելաւուեց: Սկզբնաւորուեց եւ մեծ թափ ստացաւ ամրոցաշինութիւնը: Ընդունելով արաբների գերիշխանութիւնը, Հայաստանը յամառ պայքարում ոչ միայն կարողացաւ պահպանել սոցիալ-տնտեսական ու ազգային-մշակութային ինքնատուութիւնը, այլեւ՝ Բագրատունեաց տոհմի գլխաւորութեամբ վերականգնել պետական-քաղաքական անկախութիւնը:

Հայաստանի թագաւորական գահին հաստատուած Բագ-

րատունեաց հարստութիւնը գոյատեւեց աւելի քան մէկուկէս դար (885-1045 թ.):

ՄՇԱԿՈՅՈՒ ՈՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Այդ ժամանակաշրջանի հայոց հասարակական, տնտեսական ու մշակութային զարգացման բարձր մակարդակի մասին են վկայում Անիի ու Աղթամարի ճարտարապետական յուշարձանները, Գրիգոր Նարեկացու (Ժ. դար) «Մատեան ողբերգութեան» պոէմը, հայ պատմագիտութեան բազում նուաճումներ (հեղինակութեամբ Յովհաննէս Դրասխանակերտցու, Ստեփանոս Տարօնցի Ասողիկի, Մատթէոս Ուռհաչեցու, Արիստակէս Լաստիվերտցու եւ այլոց):

ԺԲ.-ԺԳ. դարերը բիւզանդական նուաճողական քաղաքականութեան եւ սելճուքեան արշաւանքների դէմ մղած ծանր պայքարի կորստաբեր շրջան էին, սակայն Ջաքարեան իշխանների գերակայութեան պայմաններում Հայաստանում վերսկսուեց տնտեսական ու քաղաքական վերելքը, որը նպաստաւոր եղաւ նաեւ մշակոյթի համար: Այդ ժամանակաշրջանը հայոց մշակոյթի պատմութեան մէջ յայտնի է «Արծաթի դար» անունով, որպէս Ոսկեդարեան շրջանում (Ե. դար) ստեղծուած մշակութային արժէքների բնականոն շարունակութիւն (յայտնի անուններ են Մխիթար Գօշը, Կիրակոս Գանձակեցին, Վարդան Արեւելցին):

ԺԱ. դարում Հայաստանի արեւմտեան մասում հռչակուած հայկական մի շարք նոր իշխանութիւններից Ռուբինեաններին յաջողուեց ամրապնդել իրենց տիրապետութիւնը եւ Կիլիկիայում վերականգնել հայոց պետականութիւնը (1080-1375 թթ.): Կիլիկեան Հայաստանը տնտեսական ու քաղաքական սերտ կապերի մէջ էր ինչպէս արեւելեան, այնպէս էլ իսաչակրաց ու եւրոպական պետութիւնների հետ:

ԺԲ.-ԺԳ. դարերում, թէեւ տարանջատ, Հայաստանի պատմական տարածքում գոյութիւն ունէին մի քանի հայկական թագաւորութիւններ (Վասպուրական/Վանի, Կարսի, Սիւնիքի, Տաշիր-ձորագետի/Լոռու) եւ իշխանութիւններ (Օրբելեաններ, Վահրամեաններ, Հասան Ջալալեաններ):

Այս ժամանակաշրջանում մշակոյթի զարգացման համար առկայ էին նպաստաւոր պայմաններ: Նոր փուլ էր սկսում պատմագրութեան, փիլիսոփայութեան, աստղագիտութեան, Աստուածաբանութեան, գրականութեան, իրաւագիտութեան, մանրանկարչութեան, ճարտարապետութեան եւ այլ ոլորտներում:

Գործում էր կրթական երկաստիճան համակարգ: Տարրական դպրոցներում, որոնք հիմնականում կից էին եկեղեցիներին ու վանքերին, ուսուցումը տեւում էր 3-4 տարի. դասաւանդում էին ընդհանուր

գրագիտութիւն ապահովող առարկաներ: Հիմնուեցին բարձրագոյն դպրոցներ, որոնցից առաւել յայտնիներն էին Սանահինի ու Հաղպատի (Ժ.-ԺԱ. դդ.), Անիի (ԺԱ.-ԺԳ. դդ.), Գլաձորի (ԺԳ.-ԺԴ. դդ.), Տաթեւի (ԺԴ.-ԺԵ. դդ.) համալսարանները: Այս կրթարաններն ուսուցանում էին բնական ու հասարակագիտական առարկաներ, օտար լեզուներ, ապահովում բազմակողմանի կրթութիւն:

Ժ. դարից սկսած՝ հայ գրականութեան մէջ հիմնաւորում է աշխարհիկ ուղղուածութիւնը: Նրա սկզբնաւորողն ու հիմնադիրը եղաւ Գրիգոր Նարեկացին, որի տաղերն ու յատկապէս «Մատեան ողբերգութեան» պոէմը թարգմանուել են աշխարհի բազմաթիւ լեզուներով:

Դեռ եւս Ը. դարում նշանաւոր գործիչ Յովհան Օձնեցին ի մի էր բերել հայոց եկեղեցու ստեղծած օրէնքները եւ կազմել «Կանոնագիրք հայոցը»՝ հայկական ազգային-եկեղեցական օրէնսգրութեան ժողովածուն:

ԺԲ. դարում հայ իրականութեան մէջ առաջինը Մխիթար Գօշը ստեղծում է պատմաիրաւագիտական հազուագիւտ մի յուշարձան՝ «Դատաստանագիրք»ը, որը երկրի կեանքի բոլոր բնագաւառները՝ պետական, քաղաքական, քրէական իրաւունքի, գոյքային, հողային, հասարակական-դասային յարաբերութիւններն ամփոփող օրէնագիրք է:

Աննախադէպ բարձունք են նուաճում բնական գիտութիւնները՝ մաթեմատիկան, քիմիան, աստղաբաշխութիւնը, աշխարհագրութիւնը:

Յիշատակութեան արժանի են յատկապէս Մխիթար Հերացու (ԺԲ. դար) բժշկական աշխատութիւնները: Մեզ հասած «Ջերմանց մխիթարութիւն» գրքում նա մատչելիօրէն շարադրել է ջերմող հիւանդների փոփոխման եւ բուժման գիտական եղանակները: Այս ոլորտում նշանակալի երեւոյթներ են նաեւ «բժշկապետ» պատուանունին արժանացած Ամիրտովլաթ Ամասիացու (ԺԵ. դար) աշխատութիւնները՝ մօտ 200 հիւանդութեան եւ դրանց բուժման միջոցների մանրամասն նկարագրութեամբ:

Նշեալ ժամանակաշրջանը հարուստ է նաեւ ճարտարապետական գլուխ գործոցներով՝ Աղթամարի, Անիի եւ այլ յուշարձաններ:

Հայ մանրանկարչութեան վերընթացը զուգորդում է որմնանկարչութեան կատարելագործմանը. արուեստի մի ճիւղ, որի ստեղծագործութիւններն արարում են շէնքերի, յատկապէս եկեղեցիների պատերին: Հայ վարպետներն աշխատանքի ընթացքում օգտագործել են այնպիսի հագուստներ կերպեր, որոնք դարերի ընթացքում չեն տփգունել:

Թ.-ԺԴ. դարերում զարգացել է նաեւ հայ թատրոնը. յարգի են եղել յատկապէս կատակերգական ներկայացումները:

Առաջընթացն ակնառու էր կիրառական արուեստում. մանաւանդ մեծ յաջողութիւններ են արձանագրուել փայտի փորագրութեան ոլորտում: Փայտի վրայ փորագրուած ճարտարապետական գլուխ գործոցներից ուշադրութեան են արժանի եկեղեցիների դռները՝ զարդարուած հիասքանչ քանդակներով: Ոսկեայ եւ արծաթէ առարկաները եւս շատ յայտ-

նի էին, բայց առւել աչքի էր ընկնում հայկական գորգագործութիւնը:

Արուեստով էին պատրաստում նոյնիսկ եկեղեցական հագուստներն ու վարագոյրները. դրանց վրայ պատկերում էին սրբապատկերներ, Աստուածաշնչեան դրուագներ:

Միջնադարի հայ մշակոյթն առանձնայատուկ տեղ է զբաղեցնում համաշխարհային քաղաքակրթութեան մէջ, քանզի իւրօրինակ է եւ հետաքրքիր: Նաեւ կենսունակ է, որովհետեւ երբ ԺԴ. դարից յետոյ քաղաքական անբարենպաստ իրադարձութիւնների հետեւանքով հայերը կորցրին կենտրոնացուած պետականութիւնը եւ մասամբ արտագաղթեցին այլ երկրներ, հայկական մշակոյթը շարունակեց զարգանալ նաեւ աշխարհասփիւռ գաղթօճախներում:

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՍԷՖԵԱՆ ԻՐԱՆԻ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

Երկար ժամանակ Հայաստանի տարածքում էին ընթանում Օսմանեան պետութեան եւ Սէֆեան իրանի միջեւ ծայր առած արիւնալի պատերազմները: Չնայած այդ դժուար պայքարի աղէտալի հետեւանքներին, կրած ծանր կորուստներին, Հայաստանը ԺԶ.-ԺԸ. դարերում մեծ ջանքերի գնով պահպանել է իր ազգային դիմագիծը, պետականութեան վերականգնման հաւատը, մշակութային արժէքների մեծ մասը եւ հաղորդակցուել համաշխարհային քաղաքակրթութեան խոշոր նուաճումներին:

Այս ժամանակաշրջանում Հայաստանի ազգային առաջընթացն ապահովելու գործին մասնակցել են նաեւ հայկական գաղթօճախները: Այսպէս, 1512 թ. Վենետիկում լոյս են տեսել հայերէն առաջին տպագիր գրքերը՝ «Ուրբաթագիրք»ը, «Պարզատոմար»ը եւ այլն: Հիմնուել են նորանոր դպրոցներ, կառուցուել եկեղեցիներ ու վանքեր: Միաժամանակ անուանի գործիչները հայրենիքի ազատագրութեան նպատակով դիւանագիտական բանակցութիւններ են վարել այլեւայլ պետութիւնների հետ, փորձել զինուած պայքարով վերականգնել ազգային անկախութիւնն ու պետականութիւնը:

1722-1730 թթ. Արցախում եւ Սիւնիքում ծաւալուած ազատագրական շարժումները մեծապէս նպաստել են հայոց քաղաքական ու ազգային ինքնագիտակցութեան ամրապնդմանը: 1736 թ. Արցախում կազմաւորուել է հայկական հինգ մելիքութիւնների միութիւնը (Խամսայի մելիքութիւն), որը իրանի Շահ Նատիրը ճանաչել է որպէս ներքին ինքնավարութեամբ օտուած վարչաքաղաքական իշխանութիւն՝ Մելիքեգանի իշխանապետութեամբ:

1772-1773 թթ. հրատարակուած քաղաքական-հրապարակախօսական գրքերով («Յորդորակ», «Որոգայթ փառաց») նախաձեռնուել է ազգային առողջ ուժերի համախմբման գործընթացը եւ կազմուել Հայաստանում ստեղծուելիք ժողովրդավարական պետութեան սահմանադրութիւնը:

1794-1796 թթ. հրատարակուել է հայ առաջին պարբերականը՝ «Ազգարար»ը:

Ազգային մշակոյթի զարգացմանը զգալի ազդակ հաղորդեցին 1512-1800 թթ. Ամսթերտամում, Հռոմում, Կոստանդնուպոլսում, Լվովում, Նոր Զուղայում, Մատրասում, էջմիածնում եւ այլուր տպագրուած շուրջ 1000 անուն գրքերը:

Երաժշտութեան բնագաւառում նշանակալի էր Համբարձում Լիմոնճեանի ներդրումը. նա ստեղծեց հայկական նոր նոտաները, որոնց շնորհիւ գրի առնուեցին միջնադարեան եկեղեցական երգերը: Այս փուլում շատ տարածուած էր գործիքային երաժշտութիւնը: Անդրկովկասի ժողովուրդների երաժշտական կեանքում անջնջելի հետք է թողել հայ մեծատաղանդ երգահան եւ բանաստեղծ Սայաթ Նովայի ստեղծագործութիւնը: Նրա երգերն ու չափածոյ քերթուածներն այսօր էլ ազգային մշակոյթի անկորնչելի արժէքներից են:

Պատմաբանասիրութեան եւ հասարակագիտութեան բնագաւառներում արդիւնաւէտ գործունէութիւն է ծաւալել

1717 թ. Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզում հանգրուանած Մխիթարեան միաբանութիւնը: 1780ական թուականներին տպագրուել է հայ նոր պատմագրութեան հիմնադիր Միքայէլ Չամչեանցի եռահատոր «Հայոց պատմութիւնը»: 1836-1837 թթ. Վենետիկում լոյս է տեսել «Հայկազեան լեզուի նոր բազիրքը», որը 50 տարուան համատեղ աշխատանքի արդասիք էր:

ՌՌՍԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

1801-1828 թթ. ամբողջ Անդրկովկասը, այդ թւում՝ Արեւելեան Հայաստանը, անցնում է Ռուսական կայսրութեան գերիշխանութեան տակ, որը կարեւոր նշանակութիւն ունեցաւ երկրամասի սոցիալ-տնտեսական ու մշակութային զարգացման առումով:

ԺԹ. դարի առաջին կէսը նշանաւորում է Դորպատի (Էսթոնիա) համալսարանում հիմնարար կրթութիւն ստացած Նաչատուր Աբովեանի՝ հայ մեծ լուսաւորչի ծաւալած ազգաշահ գործունէութեամբ: Իր «Վէրք Հայաստանի» վէպով ու այլ երկերով, ինչպէս նաեւ հասարակական ինքնանուիրումով նա դառնում է հայ նոր գրականութեան հիմնադիրը:

1878 թ. Պերլինի վեհաժողովում, երբ Օսմանեան կայսրու-

Թեան տիրապետութեան տակ գըտ-
նըւող արեւմտահայրութեան ազա-
տագրութեան հարցը (Հայկական
Հարց ձեւակերպմամբ) որպէս հայ-
կական նահանգներում բարեփո-
խումների ծրագիր, դարձաւ միջազ-
գային դիւանագիտութեան նիւթ,
ազատագրական պայքարը թրքական
բռնատիրութեան դէմ թեւակոխեց
նոր փուլ:

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ
ԵՒ ՀԱՅՈՑ
ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ**

1885-1890 թուականներին ձեւա-
ւորուեցին հայ ազգային կուսակցու-
թիւնները՝ Արմենականները, Հնչակ-
եանները եւ Հայ Յեղափոխական
Դաշնակցութիւնը, որոնք իրենց ողջ
գործունէութիւնը նպատակաւորու-
ցին Հայկական Հարցի լուծմանը: Օս-
մանեան Սուլթան Համիտ Երկրորդը
չիրագործեց եւրոպական տէրու-
թիւններին խոստացած հայկական բարեփոխումները, աւե-
լին՝ 1894-1896 թթ. կազմակերպեց հայ բնակչութեան զանգ-
ւածային կոտորածներ, որոնք դարձան 1915 թուականի Զար-
դերի նախադէպը:

Օգտագործելով Առաջին համաշխարհային պատերազմի
պատրուակը, Օսմանեան Թուրքիայի ազգայնական դեկապա-
րութիւնը վճռեց ոչնչացնել հայ ժողովրդին, հայաթափ անել
նրա բնօրրանը: Հայրենի օճախներում, տեղահանման եւ աք-
սորի ճանապարհին բնաջնջուեցին մէկ եւ կէս միլիոնից աւելի
հայեր, հարիւր հազարաւոր գաղթականներ ապաստան գը-
տան աշխարհի տասնեակ երկրներում: Ձեւաւորուեց հայ
Սփիւռքը:

Աշխարհի յառաջագէտ մարդկութիւնը շարունակում է
դատապարտել Հայոց Յեղասպանութիւնը: Եւրոխորհրդա-
րանը (1987 թ.), բազմաթիւ երկրների խորհրդարաններ (Ար-
գենտինա, Ուրուկուէյ, Բելգիա, Յունաստան, Լիբանան,
Պուլկարիա, Ռուսաստանի Դաշնութիւն, Վատիկան, Կիպ-
րոս, Շուէտիա, Ֆրանսիա, Իտալիա, Շուէյցարիա, Գանատա,
Նետերլանտ, Սլովաքիա եւ այլն) ճանաչել ու դատապարտել
են այդ ոճիրը՝ այն գնահատելով որպէս մարդկութեան դէմ
ուղղուած յանցագործութիւն:

Պատմական Հայաստանի տարածքի մեծ մասը զբաղեց-
րած Թուրքիայում հայաթափումն ուղեկցուեց հայ մշակոյթի
յուշարձանների ոչնչացմամբ. աւերուեցին շուրջ 2350 եկեղե-
ցի եւ մօտ 1500 դպրոց ու վարժարան (ընդհանուր առմամբ
աւերուեցին հայկական 66 քաղաք, աւելի քան 2500 գիւղ):

ՍՓԻՒՌԸ

Ողբերգութեան հետեւանքով հարազատ բնօրրանից բռնի
տեղահանուած ու աշխարհով մէկ սփռուած հայերը եւ նրանց

սերունդները բազմաթիւ երկրնե-
րում հիմնեցին գաղթօճախներ՝ հայ-
կական Սփիւռքը: Սփիւռքահայու-
թիւնը շարունակեց արեւմտահայ
գրականութեան եւ արուեստի
աւանդոյթները, կորուսեալ հայրե-
նիքի կարօտով ու ցաւով, նաեւ վե-
րագործի յոյսով ստեղծուեցին ազ-
գային եւ համազգային արժէքներ:
Այսպէս, գրականութեան ասպարէ-
զում հանդէս եկան հայագիր (Շա-
հան Շահնուր, Մնձուրի, Անդրանիկ
Ծառուկեան) եւ օտարագիր (Ուիլի-
ւմ Սարոյեան, Վահէ Քաչայ, Ար-
թուր Աղամով, Մայքլ Արլէն, Փիթըր
Պալաքեան) գրողներ, նկարիչներ
(Արշիլ Կորքի, Գառու, Ժանսեմ),
կոմպոզիտորներ, երաժիշտներ, եր-
գիչներ (Ալան Յովհաննէս, Համբար-
ձում Պէրպէրեան, Բարսեղ Կանաչ-
եան, Տիրան Կառվարեան, Լուսին
Ամարա, Շարլ Ազնաւուր), կինոգոր-
ծիչներ (Ռուբէն Մամուլեան, Հենրի
Վերնոյ, Ատոմ Էկոյեան) եւ այլ ասպարէզների մեծութիւն-
ներ:

ԱՆԿԱՍՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

1918 թ. Մայիսի 28ին հայ ժողովուրդը վերականգնեց իր
պետականութիւնը, սակայն 1920 թ. Դեկտեմբերին բուլղեւի-
եան Ռուսաստանի Կարմիր Բանակը նուաճեց Հայաստանի
Հանրապետութիւնը: Հայաստանից անջատուեցին Կարսի
մարզը, Սուրմալուի գաւառը (բռնակցուեցին Թուրքիային),
Լեռնային Ղարաբաղը, Նախիջևանը (բռնակցուեցին Ազըր-
պէյճանին): Մնացած փոքր տարածքների վրայ ստեղծուեց
Խորհրդային Հայաստանը:

ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆ

Խորհրդայնացումը, քաղաքական-գաղափարական փոփո-
խութիւնները զգալապէս ներագդեցին 1920-1930ականների
մշակոյթի վրայ: Դարաշրջանի սկզբին ծառայած գաղափա-
րական ու հոգեւոր խոչընդոտները տարիների ընթացքում
յաղթահարուեցին եւ մշակութային կեանքը մտաւ բնականոն
հունի մէջ: Ստեղծուեցին մշակութային բազմաթիւ օճախներ,
բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններ:

Մարտիրոս Սարեանը, Սեդրակ Առաքելեանը, Յակոբ Կո-
չոյեանը, Երուանդ Քոչարը եւ քանքարաւոր շատ այլ արուես-
տագէտներ իրենց գունեղ ներկայանակով ձեւաւորեցին հայ
կերպարուեստի նոր դպրոցը:

Դրամատիկական, օփերայի ու պալէտի պետական նորաս-
տեղծ թատրոնները, նուագախմբերը, համոյթներն ու մենա-
կատարները աննախադէպ աշխուժութիւն արթնացրին մշա-
կութային կեանքում: Հայաստան ապրելու եւ ստեղծագործե-
լու եկան աշխարհով մէկ սփռուած հայագիր յայտնի դերա-

սաններ, երգահաններ, խմբավարներ, երգիչներ: Ազգային աւանդական երաժշտութեան հիման վըրայ գրուեցին ժամանակակից տարաբնոյթ ստեղծագործութիւններ: Երեւանում եւ Հայաստանի այլ քաղաքներում բացուեցին պետական թատրոններ, որոնց խաղացանկերում որոշիչ տեղ ունէին ռուսական, արեւմտաեւրոպական եւ, ի հարկէ, հայ դասական ու ժամանակակից հեղինակների գործերը:

Ժամանակաշրջանն աչքի էր ընկնում բնակելի շէնքերի ու հասարակական իւրակերպ շինութիւնների կառուցմամբ (Երեւանի Հանրապետութեան հրապարակը, օփերայի եւ պալատի թատրոնը, Ազգային գրադարանը, բարձրագոյն ուսումնական մի շարք հաստատութիւններ):

Ֆաշիստական Գերմանիայի սանձազերծած Երկրորդ Աշխարհամարտի յաղթական աւարտում իր ներդրումն ունեցաւ նաեւ Հայաստանը: 300 հազարից աւելի հայեր իրենց կեանքը զոհեցին այդ պայքարում: 107 հայորդիներ արժանացան ԽՍՀՄ-ի հերոսի կոչման, 4ը դարձան մարշալ, մէկը՝ ծովակալ, մօտ 70ը՝ գեներալ:

Համաշխարհային պատերազմի աւարտից յետոյ սկսուեց սփիւռքահայութեան հայրենադարձութիւնը, որի շնորհիւ Խորհրդային Հայաստանի բնակչութիւնն աւելացաւ: Նոյնիսկ Ստալինեան բռնատիրութեան պայմաններում Հայաստանում տնտեսական ու մշակութային զգալի վերելք արձանագրուեց:

1924 թ. էկրանաւորուած «Խորհրդային Հայաստան» վաւերագրական ֆիլմով, իսկ 1925 թ.՝ Համօ Բեկինազարեանի նկարահանած գեղարուեստական խաղարկային ֆիլմով հիմնադրուեց հայ կինոարուեստը:

1943 թ. ստեղծուեց Հայաստանի գիտութիւնների ակադեմիան, որը մեծապէս նպաստեց գիտութեան աւանդական եւ ժամանակակից ճիւղերի զարգացմանը:

Չանտեսուեցին նաեւ հնագիտական պեղումները: Յատկապէս Վանի թագաւորութեան տարածքում (Արմաւիր, Կարմիր Բլուր, Էրեբունի, Գառնի) յայտնաբերուեցին Հայաստանի հելլենական շրջանի բազմաթիւ արժէքաւոր

յուշարձաններ:

1950ականների վերջերին «փակ դարակներից» հանուեցին այն գրողների ստեղծագործութիւնները, ում անունները Ստալինեան քաղաքականութիւնն արգելել էր: Ազգային-ազատագրական թեմայով եւս բազմաթիւ գործեր լոյս տեսան:

Հայ կոմպոզիտորներ Արամ Խաչատրեանը, Առնօ Բաբաջանեանը, երգիչներ Գոհար Գասպարեանը, Լուսինէ Զաքարեանը, ջութակահարներ Ռուբէն Ահարոնեանը, Ժան Տէր Մերկերեանն իրենց ստեղծագործութիւններով եւ կատարման վարպետութեան շնորհիւ դարձան միջազգային մրցոյթների դափնեկիրներ՝ արժանանալով ճանաչման:

Հայ թատրոնն իր համբաւի գագաթնակէտին հասաւ 1960ական թուականներին: Տաղանդաշատ դերասաններ Վահրամ Փափագեանը, Հրաչեայ Ներսիսեանը, Աւետ Աւետիսեանը եւ ուրիշներ հուշակուեցին ոչ միայն Հայաստանում, այլեւ նրա սահմաններից շատ հեռու:

Համաշխարհային կինոյի չափանիշներով յիշատակելի արժէքներ են Սերգէյ Փարաջանովի արուեստը, Արտաւազգ Փելէչեանի կինովաւերագրութիւնը: Ս. Փարաջանովի կինոն առանձնանում է մտքի խորութեամբ, գեղանրկարչական հնարքների անսովոր կիրառմամբ, բարձր ճաշակով, վառ պատկերայնութեամբ: Ա. Փելէչեանի ժապաւէնների անշփոթելի պատկերային-հնչիւնային համակարգը, ինքնատիպ կինոլեզուն, մոնտաժի բարձր վարպետութիւնը յանգեցրին, այսպէս կոչուած, «տիւրանցիոն մոնթաժի» գաղափարին, որը հեղի-

նակի աշխատասիրութեան շնորհիւ նոր խօսք դարձաւ համաշխարհային կինոյի մոնթաժային տեսութեան մէջ:

Հայ ճարտարապետութեան բուն վերընթացի ակնբախ հաստատումն է Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտի, «Զուարթնոց» օդանավակայանի, Մարգահամերգային համալիրի եւ Կամերային Երաժշտութեան Տան ստեղծումը:

1988 թ. Դեկտեմբերի 7ի կործանարար երկրաշարժը ծանր հարուած հասցրեց Հայաստանին. զոհուեցին հազարաւոր մարդիկ, փրատակուեցին ու ոչնչացան նիւթական բազում արժէքներ: Համաշխարհային հանրութիւնը սրտաբուլի սատարումով ձեռք մեկնեց աղէտեալ երկրի բնակչութեանը, ինչի շնորհիւ թեթեւացաւ ցաւը, ամրացաւ հոգսը յաղթահարելու ոգին:

Աղէտից առաջ՝ 1988 թ. Փետրուարին, սկսուեց Արցախեան շարժումը: Համաժողովրդական վերագարթօնքն անկասելի ուժ հաղորդեց վարչահրամայական համակարգից երկիրն ազատագրելու եւ ժողովրդավարացման ուղով առաջանալու մղմանը: Այդ պայքարի շնորհիւ Լեռնային Ղարաբաղը յաղթեց իրեն պարտադրուած պատերազմում եւ թօթափեց ազրպէյճանական ապօրինի տիրապետութիւնը:

ՎԵՐԱՆԿԱՆԱՅՄԱՆ ՇՐՋԱՆ

1991 թ. Սեպտեմբերի 21ին Հայաստանում անցկացուեց անկախութեան հանրաքուէ, որով վաւերացուեց Հայաստանի

անկախ Հանրապետութեան գոյութիւնը:

1992 թ. Մարտի 2ին Հայաստանի Հանրապետութիւնը դարձաւ Միաւորուած Ազգերի Կազմակերպութեան անդամ: 2001 թուականին մեր երկիրն անդամակցեց Եւրոխորհրդին: Աւելի ուշ ընդգրկուեց Արժույթի Միջազգային Հիմնադրամի, Համաշխարհային Բանկի, Առեւտրի Միջազգային Կազմակերպութեան եւ այլ կառույցների կազմում ու, չնայած սոցիալ-տնտեսական որոշ դժուարութիւններին, հաստատուն դարձրեց ժողովրդավարականացման ընթացքը:

1990ական թուականներին՝ անկախութեան հռչակումից յետոյ, ազատական տնտեսութեան շուկայ թեւածեց նաեւ մշակույթի ոլորտում. սկսեց ձեւաւորուել մասնաւոր հատւածը, որի առաջին «ծիծեռնակները» դարձան թատրոն-ստուդիաները, նրանց հետեւեցին պատկերասրահները, գրադարաններն ու թանգարանները, թերթերն ու հանդէսները, հեռուստատեսութիւնը:

Հայաստանի մշակութային ոլորտը կարգաւորող պետական կառույցները, գործիչներն ու կազմակերպութիւններն այժմ փորձում են համաշխարհային մշակութային գործընթացներին համահունչ քայլեր կատարել՝ պահպանելով դարերից աւանդուած արժէքաւորը, արարելով նորը՝ արդիաշունչը:

(www.akunq.am)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

● **«ԿԻԼԻԿԻԱ»** Ֆուտբոլի ակումբի պատասխանատուները վերջերս դիմեցին Հայաստանի ֆուտբոլի ֆեդերասիոնին, տեղեկացնելով, թէ իրենց խումբը պիտի լուծուի եւ այսուհետեւ չմասնակցի երկրի ախոյեանութեան եւ բաժակի մրցումներուն:

Ծանօթ է, որ Հայաստանի ֆուտբոլի ախոյեանութեան իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն 9 ակումբներ: «Կիլիկիա»-ի հեռացումով, մասնակցի խումբերուն թիւը կը նուազի 8ի:

«Կիլիկիա» ֆուտբոլի ակումբը հիմնուած է 1999ին, Ազգային Ժողովի պատգամաւոր Աշոտ Աղաբաբեանի ջանքերով եւ հովանաւորութեամբ: Սկզբնական տարիներուն, երբ խումբին մաս կը կազմէին էրզրումեան եւ Քարամեան եղբայրները, խումբը կ'արձանագրէր զնահատելի արդիւնքներ, հետագային կորսնցնելով իր մակարդակը, խումբին արդիւնքները նահանջեցին զգալիօրէն: Վերջին շրջանին, խումբին մարզիչն էր Բաբգէն Սելիբեան:

● **ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ** ֆուտբոլի ազգային խումբը ՖԻՖԱ-ի 2010ի աւարտին հրապարակած ընդհանուր դասաւորման համաձայն, գրաւեց աշխարհի ազգային խումբերուն 59րդ դիրքը, ինչ որ ցարկ բարձրագոյն դիրքն է Հայաստանի համար:

«Եւրօ-2012»-ի Հայաստանի խմբակիցներէն Ռուսիա գրաւեց 13րդ դիրքը, Սլովակիա՝ 18րդ դիրքը, Իրլանտա՝ 32րդ դիրքը, Մակեդոնիա՝ 76րդ դիրքը, իսկ Անտորա՝ 202րդ դիրքը:

● **ՍԱՄՊՈՅԻ** աշխարհի առաջնութեան մրցումներուն, որոնք տեղի ունեցան Ուզպէքիստանի մէջ, 74 քիլո. դասակարգի մրցումներուն, Եւրոպայի ախոյեան, ստեփանակերտցի Աշոտ Դանիէլեան հանդիսացաւ աշխարհի ախոյեան: Դանիէլեան յաղթեց իր բոլոր գօտեմարտները եւ նուաճեց ոսկի մետալ:

● **ԹԵԹԵՒ ԱՔՈՒԷԹԻ** Ռուսիոյ ձմեռնային առաջնութեան մրցաշարքին, Հայաստանի ներկայացուցիչ Ամալիա Շառոյ-

եան հանդիսացաւ 200 եւ 400 մեթր վազքի ախոյեան, յաջորդաբար արձանագրելով 24.94 վայրկեան եւ 55.64 վայրկեան արդիւնք:

Չոյզ արդիւնքները Հայաստանի համար եղան 200 եւ 400 մեթր վազքի նոր մրցանիշներ:

● **«ՓԻՆԻԿ»** ֆուտբոլի ակումբը 2010ի ախոյեանութեան աւարտին նոր մրցանիշ մը հաստատեց, երբ յաջորդաբար 10րդ անգամ ըլլալով տիրացաւ Հայաստանի ֆուտբոլի ախոյեանութեան տիտղոսին: Միաժամանակ, «Փինիկ» 13ի բարձրացուց իր նուաճած ախոյեանութիւններուն թիւը: Ան ախոյեան հանդիսացած է 1992ին, 1995-1996, 1996-1997 տարեշրջաններուն եւ 2001էն մինչեւ օրս:

● **ՍԻՍ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ** վերջերս իր անունը արձանագրեց հայկական «Դիւցազնագիրք»ին մէջ, երբ 1 ժամ 42 վայրկեանի ընթացքին, 5.4 քիլո. ծանրութեամբ երկաթէ երկու գունդեր կանգնած դիրքով 3100 անգամ բարձրացուց եւ իջեցուց:

Միքայէլեան հանդիսացաւ «Դիւցազնագիրք»ին մէջ իր անունը արձանագրող 50րդ դիւցազուհը: Իր նուաճումը եղաւ գիրքին մէջ յիշատակուելիք 99րդ նուաճումը: Յիշեալ նուաճումներէն 8ը արդէն իսկ տեղ գտած են մրցանիշներու համաշխարհային «Կինէս» գիրքին մէջ:

21 տարեկան Սիս Միքայէլեան սիրողական մակարդակի բուցքամարտով կը զբաղի «Հայաստան» մարզական միութեան մէջ: Ան երրորդ դասարանի ուսանող է... Երեւանի Պետական Երաժշտանոցի ժողովրդական երգերու բաժնին մէջ:

● **ԱՐՅԱՆԵԱՆ** ֆուտբոլին զարկ տալու համար, Հայաստանի ֆուտբոլի ֆեդերասիոնին որոշումով, Ստեփանակերտի մէջ կը կառուցուի խոտածածկ երկու մարզադաշտ: Մարզադաշտ մըն ալ կը շինուի Շուշիի մէջ:

● **ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ** ֆուտբոլի ֆեդերասիոնի 8րդ ընդհանուր ժողովին, Ռուբէն Հայրապետեան չորս տարուան համար վերընտրուեցաւ ֆեդերասիոնի նախագահ: Անոր պաշտօնավարութեան ժամանակաշրջանը կ'աւարտի 2014ին:

Հայրապետեան Հայաստանի ֆուտբոլի ֆեդերասիոնը կը գլխաւորէ 2002էն ի վեր:

● **ՌԻՍԱՆՈՂԱԿԱՆ** մարզական ֆեդերասիոնի վերջին նիստին, որ տեղի ունեցաւ Հայաստանի կրթութեան եւ գիտութեան նախարարութեան կեդրոնին մէջ, որոշուեցաւ որ 2011ի ուսանողական մարզական խաղերը նուիրուին Հայաստանի անկախութեան 20ամեակին: Նոյն նիստին շեշտուեցաւ,

որ Հայաստան իր պատշաճ մասնակցությունը բերել 8-23 Օգոստոս 2011ին Զինաստանի մեջ տեղի ունենալիք համալսարանականներու աշխարհի ախոյեանութեան մարզական մրցումներուն:

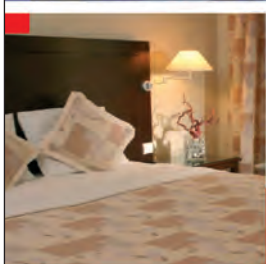
● ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ մարզական լրագրութեան ամպլոնի ուսանողները 2010ի լաւագոյն մարզիկը ընտրեցին ծանրաբարձութեան աշխարհի ախոյեան Տիգրան Գ. Մարտիրոսեանը: Մարտիրոսեան լաւագոյն մարզիկ ճանչցուեցաւ նաեւ Հայաստանի մարզական լրագրողներու ֆետերասիոնին կողմէ:

Ուսանողներու ընտրած լաւագոյն տասնեակը պարզեց հետեւեալ պատկերը.- Տիգրան Գ. Մարտիրոսեան (ծանրաբարձ), Լեւոն Արոնեան (ճատրակ), Հռիփսիմէ Խոլըրշուտեան (ծանրաբարձ), Եուրի Պատրիկեեւ (յունահռոմէական ըմբշա-

մարտ), Ռոման Ամոյեան (յունահռոմէական ըմբշամարտ), Հենրիխ Մխիթարեան (ֆուլթպոլ), Արսէն Զուլֆալակեան (յունահռոմէական ըմբշամարտ), Հրաչիկ Զաւախեան (կուիամարտ), Եուրա Մովսիսեան ((ֆուլթպոլ):

Պատանիներու պարագային, լաւագոյն պատանի մարզիկները ընտրուեցան պատանիներու ողիմպիականի ազատ ոճի ըմբշամարտի պրոնգէ մետալակիր Արտակ Յովհաննիսեան (առաջին) եւ ծանրաբարձ Սմբատ Մարգարեան (երկրորդ):

Հայաստանի լաւագոյն 5 մարզիչները ընտրուեցան. Լեւոն Զուլֆալակեան (յունահռոմէական ըմբշամարտ), Աշոտ Մխիթարեան (ծանրաբարձ), Արսէն Եղիազարեան (ճատրակի պատանեկանի հաւաքական), Վարդան Մինասեան (ֆուլթպոլի ազգային հաւաքական) եւ Արայիկ Պաղտատեան (ազատ ոճի ըմբշամարտ):

- Full of Charme Hotel, New Construction, French Architecture, International Standards, 100 m from the Republic Square and 15 minutes from the Yerevan International Airport.
- 44 Rooms and 3 Suites with all comforts, all climate controled, minibar, shower or bathroom with private WC, hairdryer. Satellite TV, international direct dial phone. Internet & Email access.
- Individualized and personal service, 24 hour reception and room service
- Bar

Feel at home, away from home...

Reservations **Yerevan**
32-38, Hanrabedoutian Street,
Yerevan 375010, Armenia
Tel 374 10 54 60 60 • Fax 374 10 54 60 50
sales@europahotel.am

www.europahotel.am

«ՉԵՄՓԻԸՆԶ ԼԻԿ»Ի 16 ԽՈՒՄԲԵՐԸ

տեմբեր 2010ին: 32 խումբեր 8 խմբակներու բաժնուած՝ երեք ամիս իւրաքանչիւրը վեց մրցում կատարելով ձգդեց իր ձակատագիրը:

Այսպէս, Ա. խմբակին հիմնական երկու զօրաւոր կազմերը Ինթէր՝ Միլան եւ Թոթէնհամ յաջողեցան «չուքի» մէջ ձգել Գերմանիոյ Պրեմիընն ու հոլանտական Թվենթէն: Այս խմբակին մրցումները եղան կոլաւատ: 12 մրցումներու ընթացքին նշանակուեցան 35 կոլեր: Առաւելագոյն կոլեր նշանակող

առաջին դիրքը: Ֆրանսայի Լիոնը կրնկակոխ հետեւեցաւ անոր, մինչ Պենֆիլթա անբացատրելի պարտութիւններ կրելով դուրս մնաց: Հափոէլ Թէլ Աւիլը ոչինչ կրցաւ ընել այս «մեծ»երու խաղերուն մէջ: Առաւելագոյն կոլեր նշանակող կազմը եղաւ Լիոն (11 կոլ):

Գ. խմբակին մէջ անակնկալներ չարձանագրուեցան: Հիմնական թեկնածուները՝ Մ. Եռնայթրա եւ Վալենսիա յաջողեցան գրաւել խմբակին առաջին երկու դիրքերը: Միւս երկու կազմերը՝ Ռէյնսըրըք եւ Պուրասափոր ոչինչ ըրին: Ռէյնսըրըքի միակ յաղթանակը արձանագրուեցաւ թուրքերու դէմ, որոնք ո՛չ մէկ յաղթանակ արձանագրեցին: Վալենսիա եղաւ այս խմբակին առաւելագոյն կոլեր նշանակող կազմը (15 կոլ):

Դ. խմբակին մէջ Պարսելոնա ոչ մէկ դէմաւորութիւն ունեցաւ: Յունաստանի Փանաթիկոնաքոսը յուսախաբ ըրաւ իր համակիրները, երբ ո՛չ մէկ յաղթանակ արձանագրեց: Դանիոյ

կազմը եղաւ Թոթէնհամ (18 կոլ):

Բ. խմբակին անակնկալը եղաւ Շալքէն: Հակառակ Գերմանիոյ ախոյանութեան ընթացքին իր արձանագրած ձախող արդիւնքներուն, Շալքէ յաջողեցաւ ինքզինք պարտագրել եւ գրաւեց խմբակին

Գ. Թորոյեան ՊԵՅՐՈՒԹ

17 Դեկտեմբեր 2010ին, Չրւիցերիոյ մէջ տեղի ունեցաւ «Չեմփիընզ Լիկ»ի երկրորդ եւ արդէն վճռական հանգրուանի խաղերուն վիճակաձգութիւնը:

Խմբակային խաղերը սկսան 14 Սեպ-

Քոփենհագենը բաւական տպաւորեց եւ գրաւեց երկրորդ դիրքը: Մինչ Ռոուպին Քազան չկարողացաւ իրմէ ակնկալուածը տալ: Պարսելոնա առաւելագոյն կոլերը նշանակեց այս խմբակին մէջ (14 կոլ):

Ե. խմբակին մէջ ամէն ինչ ընթացաւ ըստ նախատեսուածին: Պայէրն Միլնիի եւ Ա.էս.Ռոմա գրաւեցին առաջին երկու դիրքերը: Ռոմա քիչ մը դժուարութիւններու հանդիպեցաւ, բայց յաջողեցաւ գերազանցել իր երկու մրցակիցները՝ Պասէլն ու Քիլմփը: Խմբակին մէջ առաւելագոյն կոլեր նշանակողը եղաւ բնականաբար Միլնիի կազմը (16 կոլ):

Զ. խմբակին մէջ մրցակցութիւնը սուր էր Չելսիի, Մարսէլի եւ Սպարտակի միջեւ: Առաջին երկուքը յաջողեցան անցնիլ երկրորդ հանգրուան: Չորրորդ կազմը Զիզինա «հանդիսատես» էր եւ բոլոր մրցումները աւարտեց պարտութեամբ: Այս խմբակին մէջ որեւէ մրցում հաւասարութեամբ չաւարտեցաւ: Չելսի 14 կոլ նշանակեց եւ առաւելագոյն կոլեր նշանակող կազմը եղաւ այս խմբակին մէջ:

Է. խմբակին մէջ ակներեւ էր Ռէալ Մատրիտի գերակայութիւնը: Երկրորդ դիրքի համար մրցեցան Ա.Սէ. Միլանն ու Ամսթերտամի Այաքսը: Միլան կարողացաւ գերազանցել Այաքսը եւ գրաւել Բ. դիրքը: Մինչ Ֆրանսայի Օք-

Արսենայի կազմը, որ կրեց անտեղի երկու պարտութիւններ: Պելլերատի Փարթիզանը դերական ոչ մէկ արդիւնք արձանագրեց: Այս խմբակին ալ բոլոր մրցումները աւարտեցան յաղթանակով: Արսենալ նշանակեց 18 կոլ:

17 Դեկտեմբեր 2010ին Զուիցբերիոյ մէջ տեղի ունեցաւ Բ. հանգրուանի մրցումներուն վիճակագրութիւնը, ուր ի յայտ դարձան մրցակիցները:

Ա.էս.Ռոմա մրցակից պիտի ունենայ Ուլքրանիոյ Շախթիորը: Ա. հանգրուանի մրցումներուն ուլքրանացիք անսխալ եղան, իսկ Ա.էս.Ռոմա բաւական բարելաւեց իր խաղարկութեան մակարդակը եւ արդիւնքները:

Ա.Սէ.Միլանի մրցակիցը պիտի ըլլայ Անգլիոյ Թոթենհամը: Անգլիացիք անկայուն արդիւնքներու տէր են թէ՛

«Չեմփրընգ Լիկ»ի մրցաշարքին եւ թէ՛ Անգլիոյ ախոյեանութեան, մինչ իտալացիք այս մրցաշարքին կաղալով հանդերձ բազմած են իրենց երկրի ախոյեանութեան առաջին դիրքին վրայ:

Վալենսիա պիտի մրցի Գերմանիոյ Շալքէին դէմ: Սպանացիք աւելի կայուն կազմ մըն են, մինչ գերմանացիք ստեղծեցին այս մրցաշարքին մեծագոյն անակնկալը, երբ յաջողեցան անցնիլ երկրորդ հանգրուան: Գերմանիոյ մէջ անոնք կը գտնուին վտանգաւոր դիրքի վրայ:

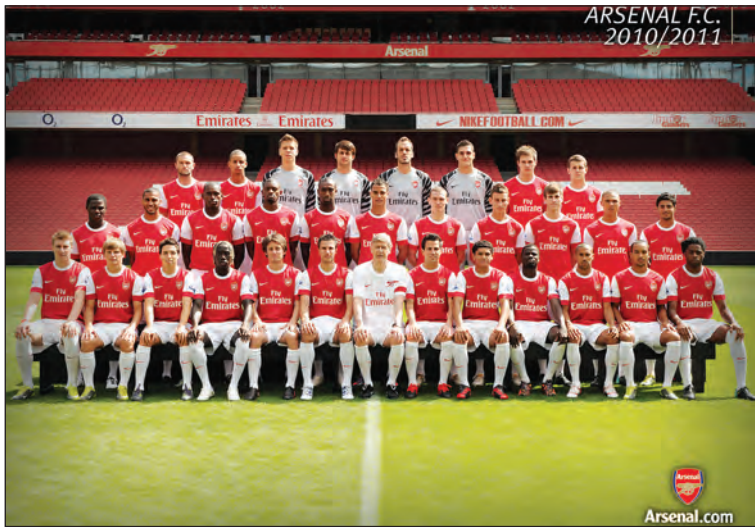
«Տաք» ճակատումներ պիտի ըլլան Պայէրն Միլնիի-ինթեր Միլան մրցումները: Անցեալ տարի անոնք աւարտականին դէմ յանդիման եկան իրարու եւ ինթեր տիրացաւ տիտղոսին:

Լիոն բաւական դժուարութիւններու առջեւ պիտի գտնուի, երբ պիտի ճակատի Մատրիտի Ռէալին դէմ: Այս վերջինը սրընթաց արշաւի ելած է տասներորդ տիտղոսին տիրանալու համար:

Արսենալ-Պարսելոնա մրցումը եւս հաւանաբար կրկնութիւնը ըլլայ 2006ի աւարտականին: Անգլիացիք պիտի փորձեն կասեցնել Պարսան, իսկ Սպանիոյ ախոյեանը՝ Պարսելոնա այսօր աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ ու կատարեալ ֆուտբոլ խաղացող կազմն է:

Մարսէլ-Մանչեսթըր Ետնայթըտ ճակատումը պիտի ըլլայ բաւական հաւասարակշռուած: Անգլիացիք ինքզինքնին վերագտած են եւ պիտի փորձեն կրկնել երեք տարի առաջ իրենց իրագործած յաջողութիւնը: Ֆրանսացիք համեմատաբար աւելի անփորձ են, բայց բաւական լաւ պատրաստուած կազմ մըն են:

Վերջապէս, Քոփենհագենը դժուար թէ կարենայ անակնկալ ստեղծել Չելսիի դէմ: Ճիշդ է, որ անգլիացիք վերջերս որոշ չափով ձախող արդիւնքներ արձանագրեցին, սակայն անոնք կը մնան ո՛չ միայն այս ճակատումին, այլեւ ընդհանրապէս մրցաշարքի թեկնածուներէն մէկը:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԱԲՍՏՐԱԼԻՈՅ ՄԻԶ-ՄԱՍՆԱԾԻՊԱՅԻՆ ՆԱԲԱՍԱՐԴԵԱՆ 42ՐԴ ՄԱՐԶԱԽԱՊԵՐԸ

Յովհաննէս Սարտոյեան ՍԻՏԻ

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Աւստրալիոյ միջմասնաճիւղային Նաւասարդեան 42րդ մարզախաղերը, 25-27 Դեկտեմբեր 2010ին, Սիտնիի մէջ իրագործուեցան մեծ յաջողութեամբ եւ ժողովրդային լայն մասնակցութեամբ: Մարզախաղերուն ներկայ եղաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան անդամ եղբ. Արմէն Կէտիկեան:

2500 հայորդիներ, երիտասարդ պարման-պարմանուհիներ ներկայ եղան բացման հանդիսութեան, խումբերու ընդհանուր տողանցքին, երիտասարդական ու կրտսերներու ուրախ երեկոներուն, ընկերային խրախճանքին, պասքեթպոլի, դաշտային ու սրահի ֆուլթպոլի զտուժի եւ աւարտականի բոլոր տարիքի երկսեռ մրցումներուն, նոր մարզաձեւի երկսեռ ըմբշամարտին եւ յաղթանակի շքեղ պարահանդէսին:

ՄԱՐԶԱՆԱՊԵՐՈՒՆ ԲԱՅՈՒՄԸ

Նաւասարդեան 42րդ մարզախաղերուն ազդանշանը տրուեցաւ Կիրակի, 25 Դեկտեմբեր 2010ի կէսօրէ առաջ ժամը 11ին, «Արարատ» մարզադաշտին վրայ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի «Անդրանիկ», «Արաքս», «Նաւասարդ», «Արարատ», «Կամք» մասնաճիւղերու 300 մարզիկներու մասնակցութեամբ: Որոշեալ ժամուն դաշտը ողողուած էր մարզիկներով, սկաուտական կազմերով, մարզական եւ Սկաուտական Խորհուրդի անդամներով, նաեւ՝ այս առիթով յառաջացած յանձնախումբերով, բազմաշարիւր ծնողներով, Հ.Մ.Ը.Մ.ականներով, եւ մարզասէր հասարակութեամբ:

Օրուան հանդիսավար, Շրջանային Վարչութեան նախկին ատենապետ եղբ. Վիգէն Քորթեան բարի գալուստի խօսքերով ողջունեց ներկայութիւնը Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան անդամ եղբ. Արմէն Կէտիկեանին եւ տիկնոջ, ապա՝ ան յետադարձ ակնարկով մը արժեւորեց անցեալի Նաւասարդեան հանդիպումներու ազգային ու միութենական ոգին, որ իբրեւ ուղեցոյց կը ծառայէ ներկայի եւ ապագայի հանդի-

պումներուն: Այնուհետեւ, ան մարզական եւ սկաուտական խումբերը հրաւիրեց տողանցքի:

Ազգայնաշունչ խրոխտ քայլեղանակներու հնչիւնով, դրօշակակիրները բարձր բռնած Հայաստանի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի դրօշակները, առաջնորդեցին մարզական եւ սկաուտական խումբերը: Իւրաքանչիւր մասնաճիւղ ունէր իրեն յատուկ դրօշակը եւ պաստառը, որոնք համաչափ քայլերով տեղ գրաւեցին դաշտին կեդրոնը: Հնչեցին երեք քայլերգները, խոնարհեցան դրօշակները, պատուի կանգնեցան խումբերը: Կատարուեցաւ մարզիկին խոստումը. «Կը խոստանամ Հ.Մ.Ը.Մ.ի եղբայրական ու մարզական ազնիւ ոգիով սատարել մարզախաղերու հեզասահ ընթացքին եւ գործադրել բոլոր օրէնքները»:

Եղբ. Վիգէն Քորթեան հրաւիրեց Շրջանային Վարչութեան ատենապետ եղբ. Տիրան Վահրատեանը փոխանցելու իր խօսքը: Եղբայր ատենապետը Շրջանային Վարչութեան անունով բարի գալուստի ջերմ խօսքերով ողջունեց Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան

ներկայացուցիչին եւ հիւրերուն ներկայութիւնը այս կարեւոր ձեռնարկին: Ան մեծապէս գնահատեց Հ.Մ.Ը.Մ-ի սերնդապահ առաքելութիւնը գնահատող մեծաթիւ հասարակութիւնը, որ ինչպէս միշտ, այսօր եւս ներկայ է քաջախիղճ եւ զօրակցելու Հ.Մ.Ը.Մ-ին: Ան գնահատեց ու շնորհալորեց մասնաճիւղերու վարչութիւնները, մարզական եւ ըՄ-կառուտական խորհուրդները, յանձնախումբերը, ծնողները եւ ըսաւ. «Ահա՛ յարգեցինք մեր խոստումը, մեր ժամադրութիւնը Նաւասարդեան 42րդ մարզախաղերուն հետ. բան մը, որ 42 տարիէ անընդհատ տեղի կ'ունենայ: Ամէն անգամ հայաբոյր միջնորոտով, խանդավառ հայորդիներով, յատկապէս նորահաս սերունդ համախմբելով, մեր շրջապատը կը վերածենք փոքրիկ Հայաստանի: Նաւասարդեան խաղերուն ընդմէջէն մեր սերունդը կը ներշնչուի ազգային բարձր գիտակցութեամբ, Հ.Մ.Ը.Մ-ական եղբայրական ոգիով եւ մարզական ազնուագոյն զգացումներով: Այս է իսկական նպատակը մարզախաղերուն: Մաղթանքս է, որ 42րդը, ինչպէս անցեալի բոլոր մարզախաղերը, ընթանայ Հ.Մ.Ը.Մ-ավայել կեցողածքով, համագործակցութեան ոգիով, բարոյական յաղթանակ մը եւս ապահովելու միշտ յաղթական ու անկրկնելի Հ.Մ.Ը.Մ-ի մեծ ընտանիքին»:

Եղբ. Արմէն Կէտիկեան Հ.Մ.Ը.Մ-ի Կեդրոնական Վարչութեան անունով ողջունեց Աւստրալիոյ շրջանի Նաւասարդեան 42րդ մարզախաղերուն իրագործումը: Եղբայրը մեծապէս գնահատեց անցնող տասնամեակներուն շրջանին ունեցած բեղուն գործունէութիւնը, որուն կենդանի փաստն են Նաւասարդեան հանդիպումները: Եղբ. Կէտիկեան անդրադարձաւ այլ գաղութ-

ներու մէջ տեղի ունեցող նմանօրինակ նախաձեռնութիւններու, որոնց հիմնական նպատակը եղած է ու կը մնայ մարզական ազնիւ մրցակցութեամբ համախմբել նորահաս սերունդները, անոնց մէջ զարգացնելով ազգասիրութեան, հայրենասիրութեան եւ համագործակցութեան ոգին:

Եղբ. Կէտիկեան իր խօսքին աւարտին հաստատեց. «Նաւասարդեան այս հանդիպումները կազմակերպելով կը վերակենդանացնէք մեր աւանդական տոհմիկ սովորութիւններէն ամէնէն կենսունակը, հայ ժողովուրդի արիւթեան տոկուն նկարագիրը ու ասպետական ոգին: Պատիւ ձեր տքնաջան աշխատանքին եւ նուիրումի անսակարկ ոգիին, որուն շնորհիւ կը յաջողիք Հ.Մ.Ը.Մ-ի վսեմ առաքելութեան շուրջ համախմբել համակիրներու ստուար շարքեր եւ տէր կանգնել հայ ժողովուրդի նորահաս սերունդին»:

Բացման հանդիսութեան յաջորդեց երէց տղոց ֆութպոլի մրցումը՝ «Արարատ» եւ «Անդրանիկ» մասնաճիւղերու խումբերուն մէջ: Խիստ հետաքրքրական, «տաք» եւ բարձր մակարդակի խաղը վերջացաւ 1-0 արդիւնքով՝ ի նպաստ «Արարատ»ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 9ին, Հայ Մշակութային Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցաւ երիտասարդական խրախճանքի երեկոյ:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՕՐԸ

Կիրակի, 26 Դեկտեմբերին, բոլոր մարզաձեւերու գտումի մրցումները կատարուեցան «Auburn Basketball Centre»ի մարզահամալիրին մէջ:

Երեկոյեան տեղի ունեցաւ 16 տարեկանէն վեր մարզիկներու երիտասարդական ուրախ երեկոն, 310 հոգիի մաս-

նակցութեամբ: Միաժամանակ, փոքրերու համար կատարուեցաւ զուարճալի երեկոյ՝ Հայ Մշակութային Կեդրոնի սրահին մէջ:

ԱՄՍՏՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Երկուշաբթի, 27 Դեկտեմբերի կէսօրէ առաջ տեղի ունեցան Նաւասարդեան մարզախաղերու բոլոր տարիքի աւարտականներ մրցումները, «Rooftop Basketball Centre»ի համալիրին մէջ: Մրցումները երկարեցան մինչեւ երեկոյեան ժամը 5:30: Բազմահարիւր մարզասէրներ, մանաւանդ Հ.Մ.Ը.Մ-ի նպատակը գնահատող հասարակութիւն մը, նորածիլ սերունդին միացած, գաղութը նոր ժամանած Աւետիս Քհնյ. Համբարձումեանի բարեմաղթութիւններուն, պատկան մարմնի եւ Հ.Մ.Ը.Մ-ի Կեդրոնական Վարչութեան պատգամներուն, ներկայ ու նախկին Շրջանային եւ մասնաճիւղերու վարչութիւններուն ներկայութեամբ, հսկայ համալիրը վերածեց հայօրէն շնչող ազգային բուրաստանի:

Ահա, հայատրոփ այս միջնորոտով սկսան աւարտական մրցումները: Ժողովուրդը դաշտէ-դաշտ փոխադրուեցաւ մրցող խումբերը անխտիր քաջախիղճութեամբ, լաւ գիտակցելով, որ վերջնական ու մնայուն յաղթանակը կը պատկանի բոլորին, սիրելի Հ.Մ.Ը.Մ-ի աշխարհատարած մեծ ընտանիքին: Ներկայ հասարակութիւնը ուշի-ուշով հետեւեցաւ յատկապէս ըմբշամարտի տղոց ու աղջկանց մրցումներուն:

Անշուշտ, ներկայ հասարակութիւնը մեծ անհամբերութեամբ սպասեց մարզախաղերու եզրափակիչ՝ երէց տղոց պասքեթպոլի աւարտականը. ահա եւ իրաւարարներու ազդանշանին սուլիչով սկսաւ խաղը՝ նախորդ Նաւասարդ-

եանի ախոյեան «Արարատ»ի եւ «Անդրանիկ»ի միջեւ: Երկու խումբերը խաղացին գրեթէ հաւասար մակարդակով եւ բարձրաոճ հիանալի փոխանցումներով: Ներկաները լարուած հետաքրքրութեամբ մինչեւ վերջ հետեւեցան խաղին, որ եղաւ ի նպաստ անպարտելի «Արարատ» խումբին: «Արարատ» վերահաստատեց ախոյեանի իր տիտղոսը:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՊԱՐԱՀԱՆՂԵՍԸ

Մարզախաղերու յաղթանակի պարահանդէսը տեղի ունեցաւ 27 Դեկտեմբերի երեկոյեան ժամը 7.30ին, «Waterview»ի շքեղ պարասրահին մէջ: Հոս եւս տիրական ներկայութիւն էր երիտասարդ տարրը: Առաջին ակնարկով կարելի է անուանել «Երիտասարդական հաւաք»: Ուրախ-գուարթ խօսակցութիւններով, խինդ ու ծիծաղով, երիտասարդութիւն կը բուրբայր ամէն կողմ: Խօսնակներ, հիւրընկալողներ, բոլոր՝ երիտասարդներ:

Պարահանդէսին բացման խօսքեր արտասանեցին թամար Կիւլիւմեան (անգլերէն) եւ Վիվիան Տէր Թադէոսեան (հայերէն): Բարի գալուստի խօսքերով անոնք նշեցին, թէ ուրախութիւն է տեսնել հինգ մասնաճիւղերու մարզիկ-մարզիկուհիներ եղբայրական ջերմ միջնորդութիւն մէջ կը շնորհաւորեն զիրար: «Շնորհաւորելի էք բոլորը, որ արդարացուցիք Հ.Մ.Ը.Մ.ի ակնկալութիւնը՝ ցուցաբերելով եղբայրական զգացում եւ մարզական ազնիւ ոգի: Այժմ աւարտած է դաշտերուն վրայ մեր ճիգերու լարումով մրցակցութիւնները, պահը եկած է տօնախմբութեան ու գուարճութեան», շեշտեցին անոնք:

Ապա, հրաւիրուեցաւ Շրջանային վարչութեան ատենապետ եղբ. Տիրան վահրատեանը, որպէսզի փոխանցէ իր

խօսքը: Եղբայր վահրատեան իր խօսքին սկիզբը յայտնեց, որ 42 տարի առաջ սկիզբ առած Նաւասարդեան խաղերը երկու մասնաճիւղերով՝ Սիտնի եւ Մելպուռն, այսօր կը կատարուին հինգ մասնաճիւղերով: Այս ինքնին կու գայ փաստելու Հ.Մ.Ը.Մ.ի նուաճած լայն ժողովրդականութիւնը եւ հայ հասարակութեան վստահութիւնը՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի ազգանուէր ու սերնդակերտ առաքելութեան, «Բարձրացի՛ր-բարձրացու՛ր»ի համամարդկային կարգախօսին:

Շարունակելով, եղբայրը հաստատեց, որ օրինակելի կազմակերպութեան բարենիչը յաճախ տրուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ին, ինչ որ անհամեմատօրէն շատ աւելի մեծ արժէք կը ներկայացնէ, քան իր մարզիկներուն շահած մրցումները եւ սկաութներուն արձանագրած յաջողութիւնները: Հետեւաբար, այս ոգիէն առաջնորդուած, Նաւասարդեան բոլոր մրցաշարքերուն օրինակելի ու օրինապահ ըլլալու, մանաւանդ այդպէս մնալու ոգին տիրապետող ներկայութիւն եղած է:

Այնուհետեւ, խօսք առաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական վարչութեան անդամ եղբ. Արմէն Կէտիկեան: Եղբայրը ողջունեց Աւստրալիոյ շրջանի միջ-մասնաճիւղային 42րդ մարզախաղերը, մեծապէս գնահատեց ձեռնարկին յաջողութեան համար իրենց թանկագին ժամանակը նուիրաբերած քոյրերն ու եղբայրները, ըլլան անոնք վարչական կամ յանձնախումբի անդամ, ու շարունակեց իր խօսքը ըսելով. «Շնորհաւորելի էք բոլորը անխտիր: Այդ բոլոր աշխատանքներուն քովէն անցած եմ, գիտեմ որքան զոհողութիւն կ'արժէ այդ բոլորը իրականացնել, մանաւանդ երբ բոլորս կը տառապինք մարդուժի պակասէն,

պատիւ ձեզի, որ Խաղաղականի այս հեռաւոր ասիերուն, երբ ամէն վայրկեան սերունդ մը այլասերելու վտանգին առջեւ կը գտնուի, համախումբ աշխատանքի ձեռնարկեցիք, Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղ հիմնեցիք եւ աւելի քան 45 տարի նորահաս սերունդներուն տիրութիւն ըրիք, 42 Նաւասարդեան մարզախաղեր կազմակերպելով մեր մատղաշ որդիները փրկեցիք այլասերումի եւ վատասերումի ներկայ թունալից վտանգներէն: Քանի մը օրեր ձեր մէջ ապրելով ես տեսայ ձեր թափած ճիգերուն արդիւնաւորումը: Մեզի համար այլեւս հեռաւոր երկիր չէ Աւստրալիան, այնքան ատեն, որ մեր սրտերը իրարու միացնող, մեր հոգիները իրարու շաղկապող ուժ մը կայ, Հ.Մ.Ը.Մ.ը կայ՛ ու կը գոյատևէ»:

Այս առիթով, Հ.Մ.Ը.Մ.ի Շրջանային վարչութիւնը յուշատախտակներով պատուեց Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական վարչութիւնը եւ շրջանի հինգ մասնաճիւղերու վարչութիւնները:

Հուսկ, պաշտօնական բաժինին յաջորդեց միւսը՝ յաղթանակի պարահանդէսը: Անմոռանալի երեկոն խանդավառեցին գաղութի երգիչներէն Գառնիկ Պետրոսեան, երգեհոնի ընկերակցութեամբ՝ Յովիկ Մարգարեանի:

Յաղթանակի պարահանդէսը եզրափակեց Նաւասարդեան 42րդ մարզախաղերը, սակայն, ոգին պիտի շարունակուի մինչեւ յաջորդը՝ 43րդ մարզախաղերը...:

Ապրիլ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի հրաթեւ սերունդ:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԱՄՄԱՆԻ ՄԱՍՆԱԾԻՒՂԻՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄԸ

Թղթակից ԱՄՍԱՆ

բանակումին ընդհանուր խմբապետու-
թիւնը ստանձնեցին քոյրեր Ռանիա Խա-
նոյեան եւ Զուարթ Տեմիճեան, խոհա-
նոց եւ մատակարարումը՝ քոյր Գլարա

Ինգապապեան, խաղերը՝ եղբ. Սեւան
Չաքմաքեան:

Շաթանայի գիւղացիները երրորդ
անգամ ըլլալով ջերմօրէն ընդունեցին

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ամմանի մասնաճիւ-
ղին սկստական կազմը տա-
րեկան իր բանակումը կատա-
րեց 8-12 Սեպտեմբեր 2010ին, մայրաքա-
ղաքէն մօտ 1.5 ժամ հեռավորութեամբ
Շաթանա գիւղին մէջ:

Բանակումին պատասխանատու
կազմին տարած աշխատանքին շնորհիւ,
2010ի բանակումը նկատուեցաւ մասնա-
ճիւղին ամէնէն յաջող բանակումներէն
մէկը: Աստիճանաւորական քատրերը
տեւական զօրացնելու եւ դաստիարա-
կելու նպատակով, խմբապետական
կազմը բանակումին գործունէութեան
կազմակերպչական բոլոր պարտակա-
նութիւնները յանձնեց Վարիչ Առաջ-
նորդներու: Մասնաճիւղի խմբապետ
եղբ. Սեւան Պէննէեանի եւ փոխ խմբա-
պետ եղբ. Մասիս Կիւրոյեանի կողքին,

Հ.Մ.Ը.Մ-ի սկաուտները իրենց գիւղէն ներս: Շախմատի նահանգէն ներս, Յորդանանի հիւսիսը գտնուող ամենահին գիւղերէն մէկուն՝ Լատինաց վանքին բանակավայրն է, որուն շրջակայքը լեռնային հիւանալի շրջան մըն է:

Բանակող 55 սկաուտները եւ գայլիկները հինգ օրերու ընթացքին անցուցին ուրախ եւ հաճելի ժամանակներ, սորվելով նոր գիտելիքներ եւ խաղեր: Ա. կարգի սկաուտները օր մը առաջ ուղղւեցան բանակավայր, երեկոյեան յայտագիրը անցնելով բանակավայրին պատրաստութեամբ:

Յաջորդ առաւօտեան կազմին մնացեալ արի-արենոյճները եւ գայլիկները հասան բանակավայր: Բանակումին մասնակցեցան «Մարդարապատ», «Կարս», «Արծիւ», «Վագր» եւ «Գայլ» գայլիկական խմբակները, իսկ սկաուտական խմբակները՝ «Վան», «Մուշ», «Արաքս» եւ մասնաճիւղին պատասխանատու կազմը:

Գայլիկ եւ սկաուտ բաժանմունքները ունեցան իրենց յատուկ յայտագիրները: Կատարուեցան դասախօսութիւններ, սկաուտական գիտելիքներու փոխանցումներ, գիշերային արշաւ, խմբային խաղեր, ձեռագիր աշխատանքներ եւ այլն:

Ա. կարգի սկաուտները ստանձնած էին բանակումին դաստիարակչական յայտագիրը: Անոնք ներկայացուցին ազգային շարք մը դասախօսութիւններ, որոնք կեդրոնացան 1890-1905 շրջանի պատմութեան վրայ, Հ.Յ.Դ.ի հիմնադրութիւն, Խանասորի արշաւանք, Երլտրզի մահափորձ, Կուկունեանի արշաւանք, Պանք Օթուման: Ներկայացուեցան նաեւ այլ նիւթեր, ինչ-

պէս՝ ողիմպիական խաղեր եւ չէրքէզ ժողովուրդի պատմութիւն, Մորսի նշաններ եւ Մուսա Լեռ:

Սկաուտները իրենց կարողութիւնները եւ ձիրքերը աւելի զարգացուցին, երբ պատասխանատուութեամբ վարեցին բանակումին առօրեայ աշխատանքները եւ պաշտօնները:

2010ի բանակումին համեղ ճաշեր, նախաճաշներ եւ ընթրիքներ նուիրեցին շարք մը բարերարներ եւ ՀՕՄ-ի Ամմանի վարչութիւնը: Բանակումը աւարտեցաւ շատ ծոխ եւ տպաւորիչ խարուկահանդէսով, որմէ առաջ կատարուեցաւ երգման արարողութիւն եւ աստիճանատուչութիւն:

«Արծիւ» խմբակը, որ բանակումին երդում տալով անցաւ սկաուտական շարքերէն ներս, ընտրուեցաւ բանակումին լաւագոյնը եւ արժանացաւ գնահատանքի:

Հ.Մ.Ը.Մ-ի սկաուտական ընտանեկան ոգիով եւ աշխատանքով լեցուն բանակումը աւարտեցաւ ստեղծելով խանդավառութիւն եւ նոր կորով՝ 2010-2011 տարեշրջանը սկսելու «Միշտ պատրաստ» նշանաբանով:

Հ.Մ.Ը.Մ-ի Ամմանի մասնաճիւղի սկաուտները շատ ուրախ վերադարձան բանակումէն, որ բոլորին մտքերուն մէջ ձգեց գեղեցիկ յիշատակներ:

ՀՐԱԺԵՇՏ՝ ՎԱՍՏԱԿԱՇԱՏ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԵՒ Հ.Մ.Ը.Մ.ԱԿԱՆ ԵՂԲ. ԿԱՐՊԻՍ ՇԽՐՏԸՄԵԱՆԻՆ

**Հ.Մ.Ը.Մ.ի Արեւմտեան
Մ. Նահանգներու Շրջանային
Վարչութիւն
ԼՈՍ ԱՆՃԵԼՍ**

29 Նոյեմբեր 2010ին, Լոս Անճեյրսի հայու թիւները իր վերջին յարգանքը մատուցեց եւ հողին յանձնեց վաստակաշատ ուսուցիչ, հայ մշակոյթի ջատագով եւ հաւատաւոր Հ.Մ.Ը.Մ.ական եղբ. Կարպիս Շիրտրմեանը, խոր վիշտ պատճառելով իր հարազատներուն, աշակերտներուն եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի մեծ ընտանիքին:

Եղբ. Շիրտրմեանի մահով շրջանի հայու թիւները կորսնցուց արժանաւոր հայ մը, որ ամբողջ կեանքը նուիրած էր իր ազգի գոյատեւման ճանապարհին, իբրեւ ուսուցիչ եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ական դեկավար:

Եղբ. Շիրտրմեանի յուղարկաւորութեան արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Երկուշաբթի, 29 Նոյեմբեր 2010, կէսօրէ ետք ժամը 2:30ին, Հոլիվուտի գերեզմանատան «Նորթ Հիլզ» մատրան մէջ, գլխաւորութեամբ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեանի, ընկերակցութեամբ Հոլիվուտի Մ. Կարապետ եկեղեցւոյ հովիւ Վիգէն Քհնյ. Վասիլեանի եւ Թեմի եկեղեցիներու հոգեւոր հայրերուն: Հոն էին Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական, Շրջանային եւ Լոս Անճեյրսի մասնաճիւղի վարչութեանց ներկայացուցիչները, բազմահարիւր Հ.Մ.Ը.Մ.ականներ Ալեք Փիլիպոս Ազգ. Վարժարանի շրջանաւարտներ եւ ուսուցիչ-ու-

սուցչուհիներ, պատկան մարմիններու եւ քոյր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, ընտանեկան պարագաներ եւ հարազատներ:

Յուղարկաւորութեան արարողութեան հետք, հանգուցեալին ընտանիքին անունով դամբանական կարդաց քրոջորդին՝ Կարօ Իսբէնճեանը, որ առաջին հերթին իր մօրեղբօր ապրած 63 տարիները իրագործումներով եւ զնահատականներով հարուստ կեանք մը նկարագրելով, ինքզինք բախտաւոր զգաց հանգուցեալը ունենալու որպէս իր երկրորդ հայր, ուսուցիչ, դաստիարակ, ընկեր, մեծ եղբայր, ատենապետ ու գործակից: Ապա, եղբօր կեանքը ներկայացնելով, Իսբէնճեան ընդգծեց միշտ հարազատներով շրջապատուած ըլլալու անոր սէրը:

Անդրադառնալով իր ուսուցչական կոչումին ան ըսաւ. «Կասկած չկայ, որ Կարպիս մեծցաւ հայ: Հպարտ էր իր ազգով, մշակոյթով, ընտանիքով, աշակերտներով, գիտակից էր իր կոչումին՝ ծառայել իր ժողովուրդին եւ իսկապէս ծառայեց հաւատքով, անսակարկ, լրիւ, ըլլայ այդ Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս Վարժարանին մէջ թէ Հ.Մ.Ը.Մ.ի շարքերուն մէջ»:

Ապա, Հայրական մխիթարական իր օրհնութիւններն ու ցաւակցութիւնները փոխանցեց Թեմի Առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան, որ առաջին հերթին անդրադարձաւ 30 տարիներու իրեն ծանօթ Շիրտրմեան ընտանիքի ազգային, եկեղեցական, նահապետական եւ աւանդական դաստիարակութեան, որոնք աղբիւրը հանդիսացած էին հանգուցեալին ծառայասիրութեան եւ առաքելութեան:

Սրբազան հայրը ի տես հոծ բազմութեան՝ սգակիր ընտանիքին վստահեցուց ըսելով.

«Այսօր եթէ երբեք սիրելիներ, եղբայր-քոյրեր, հարազատներ կը տեսնէք, որ Կարպիսին ընկերները եւ աշակերտները այնքան բազմաթիւ են եւ այստեղ կու դան իրենց յարգանքը տալու, մի կարծէք, որ միայն Կարպիսը այդքան ընկերներ եւ բարեկամներ ունի: Ձեզմէ իւրաքանչիւրը ունի, որովհետեւ դուք անանձնական սիրով նուիրուած էք ձեր ասպարէզին եւ ձեր ծառայական կեանքով, ինչ որ Աստուած շնորհած է ձեզի իբրեւ մտածում, իբրեւ գիտութիւն, իբրեւ կրթութիւն, այդ բոլորը դուք ձեր հոգիէն եւ ձեր սրտէն փոխանցեցիք, ինչպիսին էր Կարպիսը»:

Սիրելի մը կորուստին ցաւին գիտակից, Սրբազան հայրը շեշտեց, թէ «մեռելները կը մեռնին, երբ երազը, յոյսը եւ հաւատքը կը մեռնի ու կը մարի: Կարպիսը մենք բոլորս կորսնցուցինք, բայց ան իր ետին թողուց այնքան պատուական աւանդ մը, նախ իր կնոջ՝ Անահիտին սրտին մէջ, իր եղբօր՝ Մհերին, քոյրերուն՝ Աշխէնին, Նորային, Ուռիին, զաւակներուն եւ բոլոր հարազատներուն մէջ»:

Եզրակացնելով, Առաջնորդ Հայրը Շիրտրմեան ընտանիքին մաղթեց, որ իրարմով զօրացած եւ հարստացած գիրար մխիթարեն այս կորուստին դիմաց:

Յուղարկաւորութեան արարողութեան հետք, ներկաները անցան հանգուցեալին դազաղին քովէն, խաչակրնքելով իրենց յարգանքը մատուցեցին եւ այնուհետեւ հետեւեցան Հ.Մ.Ը.Մ.ի դրօշով ծածկուած հանգուցեալին դազաղը գերեզման առաջնորդող սգակիրներու թափօրին, ուր կատարուեցաւ թաղման արարողութիւնը:

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Արեւմտեան Մ. Նահանգներու Շրջանային Վարչութեան եւ հանգուցեալին անդամակցած Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լոս Անճեյրսի մասնաճիւղին անունով

դամբանական կարդաց քոյր Մարո Քէ-չիչեան, որ գոյգ մարմիններուն կողմէ ցաւակցութիւններ յայտնելէ ետք, ներկայացուց հանգուցեալ եղբօր Հ.Մ.Լ.Մ.-ականի տիպարը, ըսելով. «Այո՛, եղբ. Կարպիս Շիրտըմեան ոչ եւս է, սակայն անոր անունը անքակտելիօրէն կապուած է շրջանի Հ.Մ.Լ.Մ.-ին եւ յատկապէս Հ.Մ.Լ.Մ.-ի Լոս Անճելըսի մասնաճիւղին, որուն անդամ էր 1978էն ի վեր եւ իր բեղուն գործունէութեամբ անոր տիպար անդամներէն մէկը դարձած էր»:

Ներկայացնելէ ետք հանգուցեալին Հ.Մ.Լ.Մ.-ական հարուստ կեանքը, քոյրը վստահեցուց, թէ «անմոռանալի է եղբ. Շիրտըմեանի օգտակար ներդրումը շրջանի Հ.Մ.Լ.Մ.-ի կեանքին զարգացման մէջ, ինչ որ անջնջելի պիտի մնայ անոր պատմութեան էջերուն վրայ: Ան նուիրեալ միութեանական մըն էր, որ իր եսը մէկ կողմ դնելով միշտ աշխատած էր ի սէր Հ.Մ.Լ.Մ.-ի նպատակներուն իրականացման եւ անոր առաքելութեան քարոզչութեան: Եղբօր նուիրումի ոգին եւ կատարած աշխատանքները, անկասկած, միշտ յիշատակութեան պիտի արժանանան զինք ճանչցող բոլոր Հ.Մ.Լ.Մ.-ականներուն կողմէ»:

Քոյր Քէչիչեան հանգուցեալին ընկերասիրութեան ոգին շեշտելէ ետք, բարի երթ մաղթեց անոր այս աշխարհէն եւ եզրակացուց. «Եղբ. Կարպիս հանգիստ զնայ այս աշխարհէն, վստահ եղիր, որ Հ.Մ.Լ.Մ.-ի աշխատանքները ապահով ձեռքերով կը շարունակուին: Գնա՛ խաղաղ եւ միացիր շրջանի Հ.Մ.Լ.Մ.-ի հիմնադիր մեր եղբայրներուն եւ պատմէ անոնց Հ.Մ.Լ.Մ.-ի հզօրացման մասին: Քու հոգիիդ հետ թող խաղաղօրէն սաւառնին եղբ. Բարսեղեաններու, Առաքելեաններու, Տէր Պօղոսեաններու, Նիկոլներու եւ Օվայեաններու հոգիները: Թող վստահ ըլլան, որ իրենց ժառանգորդները հաստատակամութեամբ պիտի շարունակեն հզօրացնել Հայակերտման դարբնոց հանդիսացող Հ.Մ.Լ.Մ.-ը»:

Թաղման արարողութենէն ետք, դազադին վրայ դրուած Հ.Մ.Լ.Մ.-ի դրօշը սկստանալուն կողմէ ծալուեցաւ եւ Շրջանային Վարչութեան ատենապետ եղբ. Գառնիկ Աբրահամեանի կողմէ

ԵՂԲ. ԿԱՐՊԻՍ ՇԻՐՏՂՄԵԱՆԻ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐԸ

Եղբ. Կարպիս Շիրտըմեան ծնած է Պէրուք, Լիբանան, աւանդապահ, համեստ, հաւատացեալ եւ ազգային ընտանեկան յարկի մը տակ: 1967ին, աւարտած է Նշան Փալանճեան ճեմարանը: Անդամակցած է իր ծննդավայրի Բ.Յ.Դ Պատանեկան Միութեան, ապա՝ Ուսանողական Միութեան, ուրկէ անցած է Բ.Յ.Դ.ի շարքեր:

1967ին փոխադրուած է Միացեալ Նահանգներու Ֆրեզնօ քաղաքը, իսկ տարի մը ետք վերջնականապէս հաստատուած է Լոս Անճելըս: Համալսարանական ուսումը աւարտելէ ետք, աւելի քան 35 տարի իբրեւ ուսուցիչ ան պաշտօնավարած է Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս Ազգ. Վարժարանէն ներս՝ մոր էջ մը բանալով իր կեանքի պատմութեան մէջ:

1985ին, երջանկութեան մոր աղբիւր մը բխած է իր սրտին մէջ, երբ ամուսնացած եւ տիպար հայ ընտանիք մը կազմած է կողակիցին՝ Անահիտ Կեօզիպէտիւքեանին հետ:

Երկար տարիներ ան մաս կազմած է «Գուսան» երգչախումբին եւ Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ դպրաց դասին:

1978էն ի վեր ան անդամ է Բ.Ս.Ը.Մ.ի Լոս Անճելըսի մասնաճիւղին, ուր ստանձնած է պատասխանատու զանազան պաշտօններ. Սկստական Խորհուրդի անդամ, դաստիարակչական յանձնախումբի պատասխանատու, վարչութեան ատենադպիր եւ երկար տարիներու ատենապետ:

Վեց շրջան ան ընտրուած է Բ.Ս.Ը.Մ.ի Շրջանային Վարչութեան անդամ: Գործօն մասնակցութիւն բերած է Բ.Ս.Ը.Մ.ի Նաւասարդեան մարզախաղերու կազմակերպչական աշխատանքներուն եւ երկար տարիներ կատարած է անոնց փակման հանդիսութեանց խօսնակի պարտականութիւնը:

Միշտ մասնակցած է Բ.Ս.Ը.Մ.ի Շրջանային Ներկայացուցչական ժողովներուն, ինչպէս նաեւ՝ Բ.Ս.Ը.Մ.ի Տրդ. եւ Յրդ. Ընդհանուր ժողովներուն:

Ազգային վարժարաններու կողմէ պարգևատրուած է իբրեւ «Տիպար Ուսուցիչ», Բ.Ս.Ը.Մ.ի Շրջանային Վարչութեան կողմէ՝ «Բ.Ս.Ը.Մ.ի «Ծառայութեան» շքանշանով, Բ.Ս.Ը.Մ.ի Լոս Անճելըսի մասնաճիւղի վարչութեան կողմէ՝ «Մասնաճիւղի Տիպար Բ.Ս.Ը.Մ.ական» եւ արժանաւոր ատենապետ:

Եղբ. Շիրտըմեան եզակի դէմք մըն էր, որ միշտ պիտի յիշուի իբրեւ բոլորին սիրելի «Պարոն եւ եղբ. Կարպիսը»:

յանձնուեցան հանգուցեալին այրիին՝ Անահիտ Շիրտըմեանին:

Մինչ ներկաները ծաղիկներ եւ հող կը թափէին դազադին վրայ, հանգուցեալին շրջանաւարտ աշակերտներն ու Հ.Մ.Լ.Մ.-ական քոյր-եղբայրները խմբերգեցին հանգուցեալին պաշտած միութեան՝ Հ.Մ.Լ.Մ.-ի «Յառաջ Նահատակ» քայլերգը:

Թաղման արարողութենէն ետք, Հովիվուտի «Կարապետեան» սրահը մատուցուեցաւ հոգեճաշ, որուն ընթացքին ցաւակցական ելոյթ ունեցաւ Վիգէն Քէնյ. Վասիլեան:

Սգակիրները մեկնեցան տուն, իրենց հետ տանելով եղբ. Կարպիս Շիրտըմեանի վառ յիշատակները:

ԻՆՉ Է ԲԱՐԵԿԵՆՂԱՆԸ

**Պատրաստեց՝ Շաղիկ Գեորգեան
ՊԵՅՐՈՒԹ**

Տ այ ժողովուրդը Վարդանանց տօնին յաջորդող Կիրակին կը տօնէ Բուն Բարեկենդանը: Սովորաբար, Բարեկենդան կը կոչուի շաբաթավերջի նախորդող օրը, իսկ Բուն Բարեկենդանը Մեծ Պահքի նախորդող օրն է: Բարեկենդանը բառ մըն է, որ կազմուած է «բարի» եւ «կենդանի» բառերէն: Ուրեմն, Բարեկենդանը այն տօնն է, որ կը հեռացնէ չարը՝ դիմաւորելու համար բարին:

Եթէ ուշադրութիւն դարձնենք, կը նկատենք, որ աշխարհի բազմաթիւ ժողովուրդներու տօներ իրարու կը նմանին: Բարեկենդանը այդ տօներէն մէկն է: Բարեկենդանին հոմանիշը հաւանաբար «Քարնավալն» է: Մեծ շուքով կը տօնուին Նիսի, Վենետիկի, Ռիօ Տը ժընէյրոյի քարնավալները: Ասոնք բոլորն ալ իրարու կը նմանին, բայց միաժամանակ իրենց իւրայատկութիւնները ունին:

**ՀԻՆԵՐԸ ԻՆՉՊԴՍ
ԿԸ ՏՕՆԷԻՆ ԲԱՐԵԿԵՆՂԱՆԸ**

Բարեկենդանը ամէնէն ուրախ տօներէն մէկն է եւ մեր պապերը զայն տօնած են մէկ շաբաթ, կերուխում ընելով, երգ, պար, դիմակահանդէսներ կազմակերպելով: Շատ խաղեր կը կազմակերպուէին: Նոյնիսկ ծերերը երեսայի նման կը մասնակցէին խաղերուն: Փոքրիկ-

Բարեկենդան

հեղ.՝ Շաղիկ Գեորգեան

Մենք կը տօնենք բարեկենդան երգելով,
 Ծղպտուիկն ու գուարճանանք պարելով:
 Կրկն. Ըտք տեսնմ թէ ես ով եմ,
 Գուշակեցք թէ ես ով եմ
 Մանեն, Լանեն, Լալեն, Գալեն
 Կամ ալ մէկ ուրիշը:
 Բարեկենդան բարով եկար դուն մեր տուն
 Դիմակներու տակ պահուատած ով ես դուն:
 Կրկն. Ինչպէս գիտնամ թէ դուն ով ես
 Գուշակ դառնամ, ըսեմ ով ես
 Մանեն, Լանեն, Լալեն, Գալեն
 Կամ ալ մէկ ուրիշը:

1
Մենք կը տօնենք բարեկենդան երգելով,
Ծղպտուիկն ու գուարճանանք պարելով:

Կրկն. Ըտք տեսնմ թէ ես ով եմ,
Գուշակեցք թէ ես ով եմ
Մանեն, Լանեն, Լալեն, Գալեն
Կամ ալ մէկ ուրիշը:

2
Բարեկենդան բարով եկար դուն մեր տուն
Դիմակներու տակ պահուատած ով ես դուն:

Կրկն. Ինչպէս գիտնամ թէ դուն ով ես
Գուշակ դառնամ, ըսեմ ով ես
Մանեն, Լանեն, Լալեն, Գալեն
Կամ ալ մէկ ուրիշը:

ները մեծերու հագուստներ կը հագնէին, տղաները՝ աղջկայ. ոմանք ծաղրածու կը դառնային: Թատերական ներկայացումներ կը կազմակերպէին: Բարեկենդանի հերոսներէն էին ձեռնափայտին յենած ծերուկը, կուզիկ զոքանչը, շարածճի ծաղրածուն՝ նոզայը, փայտէ ուղտը եւ այլն: Բարեկենդանը ո՛չ միայն խրախճանքի եւ կերուխումի տօն էր, այլ նաեւ՝ ազատութեան: Այդ պատճառով թատերական ներկայացումներու ատեն ազատօրէն կը քննադատէին մեծաւորներն ու իշխանաւորները:

Բուն Բարեկենդանին կը թոյլատրուէր առատ ուտելիք եւ կերուխում: Տանտիկիները իրենց պահած մըթերքներով շուսյօրէն կը հիւրասիրէին ընտանիքի անդամներն ու հիւրերը:

Բարեկենդանի կիրակի գիշերը, ընթրիքէն ետք եւ քնանալէ առաջ, մածուն կամ կաթնապուր կ'ուտէին, իսկ անկողին մտնելէ առաջ խաչած հակկիթ ուտելով՝ կը մաղթէին, որ Զատիկին հակկիթով կրկին բարով բանան իրենց բերանները:

ԳԻՏԵՒՔ ԹԵ...

● Աշխարհի հնագոյն կրթական հաստատութիւնը, որ մինչեւ օրս կը գործէ, Մարոքի Ֆէս քաղաքի համալրսարանն է: Ան հիմնուած է 859 թուականին, այսինքն՝ Օքսֆորտի նշանաւոր համալրսարանի հիմնադրութենէն 328 տարի առաջ:

● Աշխարհի մէջ օրական կը մահանայ աւելի քան 6000 հոգի, մեծամասնութեամբ՝ փոքրիկներ, որովհետեւ անոնք ըմպելի մաքուր ջուր չունին:

● Առաջին արարածը, որ դէպի անջրպետ ճամբորդած է, մարդը չէ՝ այլ շեմփանգէ մը, որուն անունը եղած է Համ:

● Աշխարհի ամէնէն փոքր բուն կը կոչուի Էլֆ: Անոր հասակը մօտաւորապէս 12 սմ. է: Ան համարկորէ մը թեթեւ կը կշռէ:

ՏԱՐՈՒԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Մեր օրերուն յաճախ կ'այցելենք թատերասրահներ, շարժապատկերի սրահներ թէ՛ այլ հանդիսասրահներ: Գոյուլթիւն ունին տարրական կանոններ, զորս պէտք է գիտնանք եւ գործադրենք սրահներուն մէջ, ուր կը գտնուինք:

Եթէ ընկեր-ընկերուհիներով կ'այցելենք սրահ, անպայման նախ տղաները պէտք է մտնեն ներս, յետոյ՝ աղջիկները: Աթոռներու միջեւ երբ պիտի անցնինք մեր դէմքերը պէտք է ըլլան նստողներուն ուղղութեամբ: Եթէ մեր տեղը սրահին կեդրոնը կը գտնուի, պէտք չէ սպասել վերջին գանգը, այլ՝ քիչ մը աւելի կանուխ նստիլ, որպէսզի շանհանգստացնենք նստողները: Հակառակ պարագային, պէտք է ներողութիւն խնդրել: Երբեմն, թիւրիմացաբար, մէկ տեղի տոմսը վաճառուած կ'ըլլայ երկու անձի, նման պարագային պէտք չէ աղմուկ բարձրացնել, այլ՝ հանդարտութեամբ պէտք է լուծել հարցը: Եթէ ներկայացումը սկսած է եւ մենք նկատեցինք, որ քիչ մը աւելի անդին ազատ տեղ կայ, որ աւելի յարմար է՝ քան մերը, պէտք չէ աճապարենք նստիլ հոն, կրնայ պատահիլ, որ հոն նստողը քիչ մը ուշացած է: Շատ կարեւոր է հետեւեալը. դադարի ժամանակ կրնանք պիւֆէ երթալ, բայց բնաւ կարելի չէ ուտելիքով (չիփս, փոփքօրն եւ այլն) սրահ մտնել: Ներկայացման աւարտին կարիք չկայ սուլելու կամ բացազանչութիւններ ընելու, այլ՝ ծափահարել բարձր ու երկար եթէ շատ գոհ մնացած ենք:

Նաեւ պէտք է յիշել, որ նման փակ սրահներու մէջ փափաքելի չէ առատ անուշահոտ գործածել, որովհետեւ անոր բոյրը կը տարածուի եւ կրնայ որոշ մարդոց սրտխառնուք կամ գլխացաւ պատճառել:

Տարբեր Հայեացքով

Էլի Հուլիշեան

ՍՈՏՈՒՔՈՒ

		7		2		4		
	9		4		1		5	
8				3				7
	7		6				2	
1		5				7		9
	2				7		3	
2				4				5
	3		2		8		6	
		1		6		2		

Հորիզոնական եւ ուղղահայեաց 9 շարքերով եւ սիւնակներով (9x9) կազմուած գծացանցը բաղկացած է իւրաքանչիւրը 9 քառակուսի հաշուող 9 բաժիններէ (3x3): Բացառումի սկզբունքին կիրարկումով իւրաքանչիւր քառակուսիի մէջ թուանշան մը զետեղել՝ այնպէս մը, որ հորիզոնական իւրաքանչիւր շարք, ուղղահայեաց իւրաքանչիւր սիւնակ եւ 9 քառակուսիսնոց իւրաքանչիւր բաժին ունենայ 1-9 թուանշանները՝ իւրաքանչիւր թուանշան միայն մէկ անգամ գործածուելու պայմանով: Այլ խօսքով, ոչ մէկ պարագայի արտօնուած է թուանշան մը կրկնել միեւնոյն շարքին, սիւնակին եւ բաժինին մէջ: Սկսելու համար, կարգ մը թուանշաններ իրենց ճշգրիտ քառակուսիներուն մէջ զետեղուած են:

Նախորդին լուծումը

4	5	3	1	2	7	9	8	6
1	2	6	9	8	3	5	4	7
7	8	9	5	4	6	2	1	3
9	7	2	8	6	5	4	3	1
3	1	8	4	7	2	6	5	9
6	4	5	3	9	1	7	2	8
2	9	1	7	5	8	3	6	4
8	6	7	2	3	4	1	9	5
5	3	4	6	1	9	8	7	2

Պատասխանը՝ յաջորդիւ

CHAMPIONS

- 1955 REAL MADRID CF
- 1956 REAL MADRID CF
- 1957 REAL MADRID CF
- 1958 REAL MADRID CF
- 1959 REAL MADRID CF
- 1960 REAL MADRID CF
- 1961 SL BENEZIA
- 1962 REAL MADRID CF
- 1963 AC MILAN
- 1964 FC INTERNAZIONALE MILANO
- 1965 REAL MADRID CF
- 1966 REAL MADRID CF
- 1967 CELTIC FC
- 1968 REAL MADRID CF
- 1969 REAL MADRID CF
- 1970 FENERBACHSKY
- 1971 AFC AJAX
- 1972 FC BAYERN MÜNCHEN
- 1973 FC BAYERN MÜNCHEN
- 1974 FC BAYERN MÜNCHEN
- 1975 FC BAYERN MÜNCHEN
- 1976 FC BAYERN MÜNCHEN
- 1977 FC BAYERN MÜNCHEN
- 1978 FC BAYERN MÜNCHEN
- 1979 NOTTINGHAM FOREST FC
- 1980 LIVERPOOL FC
- 1981 LIVERPOOL FC
- 1982 ASTORIA VILA FC
- 1983 JUVENUS
- 1984 LIVERPOOL FC
- 1985 JUVENUS
- 1986 LIVERPOOL FC
- 1987 FC PORTO
- 1988 LIVERPOOL FC
- 1989 AC MILAN
- 1990 AC MILAN
- 1991 FC CRVENA ZVEZDA
- 1992 AC MILAN
- 1993 OLIMPIQUE LYONNAISE
- 1994 AC MILAN
- 1995 FC BARCELONA
- 1996 FC BARCELONA
- 1997 BV BOSTONIA FORTUNA
- 1998 FC BARCELONA
- 1999 FC BARCELONA
- 2000 REAL MADRID CF
- 2001 FC BARCELONA
- 2002 FC BARCELONA
- 2003 AC MILAN
- 2004 FC BARCELONA
- 2005 LIVERPOOL FC
- 2006 LIVERPOOL FC